

Jippie, we gaan schrijven!

Over hoe Anne in groep 4 gemotiveerd
raakt voor het schrijfonderwijs

Marieke Nooijen

Eindrapportage over het praktijkonderzoek in het kader van de leerroute
Master SEN Remedial Teacher.

Lesplaats: Eindhoven

Studentnummer: 2134728

Begeleid door: M. J. de Ridder MA

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, Eindhoven 2009-2010.

Inhoudsopgave

<i>De samenvatting van het onderzoek.....</i>	<i>4</i>
<i>Inleiding.....</i>	<i>6</i>
Mijn motivatie voor dit onderzoek.....	6
Wat hoop ik te bereiken in dit onderzoek.....	7
Relevantie van dit onderzoek.....	8
<i>Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemstelling.....</i>	<i>9</i>
1.1. Aanleiding.....	9
1.2. Doel van het onderzoek.....	10
1.3. Doel in het onderzoek.....	10
1.4. Onderzoeksvraag.....	11
1.5. Deelvragen.....	11
1.6 De huidige situatie.....	11
1.7 De gewenste situatie.....	12
<i>Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing.....</i>	<i>13</i>
2.1 Inleiding schrijfonderwijs.....	13
2.2 Hoe verloopt het schrijfproces bij kinderen.....	14
2.3 Motivatie volgens verscheidene onderzoekers.....	14
2.4 Motivatie in het schrijfonderwijs.....	17
2.5 Het gebruik van handschriftcriteria.....	20
<i>Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie.....</i>	<i>21</i>
3.1 Onderzoeksmethoden om de nulmeting in kaart te brengen.....	21
3.2 De sessies tijdens het onderzoek.....	22
3.3 Onderzoeksmethoden tijdens het onderzoek.....	23
3.4 Methoden om resultaten weer te geven.....	24
3.5 Ethiek, validiteit en betrouwbaarheid.....	25

<i>Hoofdstuk 4 Data verzameling en analyse</i>	26
4.1 Interviews en vragenlijsten.....	26
4.1.1 Interview fysiotherapeute.....	26
4.1.2 Interview collega' s groep 1/2 en groep 3.....	27
4.1.3 Vragenlijst collega's groep 4 tot en met 8.....	28
4.2 De resultaten in het onderzoek.....	29
4.2.1 Kwantitatieve analyse motivatieschaal.....	29
4.2.2 Kwantitatieve analyse motivatieschaal; nieuwe onderdelen.....	30
4.2.3 Kwalitatieve analyse diagnostische gesprekken.....	31
4.3 Resultaten reflectiebladen en portfolio.....	33
4.3.1 Kwantitatieve analyse " reflectieblad.".....	33
4.3.2 Kwantitatieve analyse "portfolio".....	34
4.3.3 Kwantitatieve analyse "motivatieschaal"; stellingen die betrekking hebben op vertrouwen in eigen kunnen.....	35
4.3.4 Kwalitatieve analyse "gesprek met moeder".....	35
4.4 Neveneffect op alle kinderen.....	36
 <i>Hoofdstuk 5 Data- interpretatie en conclusies</i>	37
5.1 Conclusies naar aanleiding van de deelvragen.....	37
5.2 Het antwoord op de onderzoeksvraag.....	42
5.3 Passend onderwijs.....	43
5.4 Aanbevelingen voor de praktijk.....	43
 <i>Hoofdstuk 6 Evaluatie onderzoek</i>	45
6.1 Mijn ervaring tijdens dit onderzoek.....	45
6.2 Evaluatie met betrekking tot tijdsdruk en weerstand.....	46
6.3 Beperkingen van dit onderzoek en mogelijke vervolgonderzoeken.....	47
6.4 Eindevaluatie.....	48
 <i>Nawoord</i>	49
 <i>Literatuurlijst</i>	50

Samenvatting

Het handschrift maakt een belangrijk deel uit van het competentiegevoel van het kind." (Stichting schriftontwikkeling, 2009)

Dit onderzoek richt zich op het vergroten van motivatie bij Anne, een onzeker meisje in groep 4, dat niet gemotiveerd is voor schrijven.

Het doel van dit onderzoek is om Anne te begeleiden door aan te sluiten bij haar behoeften, zodat ze intrinsiek gemotiveerd raakt voor schrijven en meer zelfvertrouwen krijgt.

Door het bestuderen van literatuur en het houden van interviews en gesprekken met collega's, een fysiotherapeute en Anne, wordt bekeken hoe Anne gemotiveerd kan worden voor schrijven en hoe haar zelfvertrouwen vergroot kan worden.

Deskundigen zeggen dat door gevarieerde opdrachten en door aanpassingen te doen in pedagogisch en didactisch handelen kinderen meer gemotiveerd zouden raken voor het schrijfonderwijs en zelfvertrouwen kan groeien.

Dit wordt als uitgangspunt genomen voor de begeleiding van Anne.

Om dit toe te passen zijn materialen ontwikkeld die tijdens de schrijflessen worden ingezet. Er wordt gebruik gemaakt van schrijfdobbelstenen, een kieskastje met gevarieerde opdrachten, werkbladen, een gedicht en een portfolio voor Anne.

Tevens staan de handschriftcriteria van Hamerling & Scholten (2008) centraal tijdens de sessies. Zo wordt een concreet doel aangegeven waarop vervolgens wordt gereflecteerd.

In het onderzoek wordt data verzameld door middel van motivatieschalen, (diagnostische) gesprekken, door het invullen van reflectiebladen en het inzetten van een portfolio en logboek.

In dit onderzoek blijkt dat Anne een groei doormaakt.

Intensieve begeleiding van de leerkracht, gevarieerde, betekenisvolle opdrachten, de inzet van concreet geformuleerde doelen voor een schrijfles en directe, positieve

feedback die Anne krijgt van de leerkracht, leerlingen en door middel van positieve zelfreflectie hebben haar geholpen. Anne raakt intrinsiek gemotiveerd, ze krijgt meer zelfvertrouwen en wordt competenter. Positiviteit is hierbij een basiskenmerk.

Zowel voor de ontwikkeling van Anne als voor het handelen van de leerkracht is dit onderzoek positief geweest.

Inleiding

"Het handschrift heeft een belangrijke functie tijdens het leren op school. Kinderen schrijven een groot deel (minstens 30% à 60%) van hun schooltijd. Er is vrijwel geen verwerking in het onderwijs denkbaar zonder het gebruik van de pen."
(Stichting schriftontwikkeling, 2009)

Ik ben Marieke Nooijen en voor het vierde jaar werk ik met veel plezier in groep 4 op een reguliere basisschool. Dit is een school met 360 leerlingen, verdeeld over 15 groepen. Mijn ambitie is om meer te kunnen betekenen voor kinderen die extra ondersteuning en begeleiding nodig hebben.

Ik wil een onderzoek uitvoeren met betrekking tot motivatie voor het schrijfonderwijs. Tevens wil ik weten wat mijn collega's aan schrijfactiviteiten, schrijflessen en schrijfbegeleiding geven voor het vak schrijven. Dit onderzoek voer ik uit op de basisschool waar ik werk met mijn collega's van deze school en de kinderen in groep 4. Deze groep bestaat uit 19 leerlingen die het schrijfonderwijs volgen.

Mijn motivatie voor dit onderzoek:

Als kind had ik interesse voor het vak schrijven. Die interesse is nooit verdwenen. Op de Pedagogische Academie Basisonderwijs (PABO) heb ik de keuzemodule schrijven gevolgd, waarbij verschillende manieren van schrijven aan de orde kwamen. Ik vond het geweldig. Bij de uitreiking van het certificaat voor deze keuzemodule werd gevraagd of ik interesse had om schrijfdocent te worden, hier denk ik nu nog aan.

Als ik kijk hoe groot mijn interesse voor schrijven is en als ik kijk naar de motivatie voor schrijfonderwijs van kinderen in mijn groep, ben ik hier niet tevreden over.

Ik merk regelmatig dat kinderen beter kunnen schrijven dan dat ze laten zien.

In oktober 2009 heb ik een motivatieschaal gemaakt met vragen die ik heb voorgelegd aan alle kinderen in mijn groep om in beeld te krijgen welke kinderen niet gemotiveerd waren voor schrijven en schrijven moeilijk vonden.

Uit de vragen kwam naar voren dat er elf kinderen waren die niet of soms zin hadden om te schrijven, waarvan tien kinderen het schrijfschrift soms of niet leuk vonden. Er waren twaalf kinderen die aangaven dat ze schrijven (soms) moeilijk vonden. Met deze resultaten wil ik aan de slag!

In overleg met de Intern begeleider kwam ik erachter dat er nauwelijks handelingsplannen zijn voor kinderen die moeite hebben met schrijven. Dit vond ik zorgelijk want 30-60% van de tijd bestaat uit schrijftaken en kinderen die hier moeite mee hebben ervaren bij alle vakgebieden belemmeringen waardoor de motivatie voor schrijven kan dalen.

Kinderen die moeite hebben met een bepaald vakgebied zijn al gauw minder gemotiveerd daarvoor. (Hamerling, 2008)

In dit onderzoek richt ik mij op kinderen die niet intrinsiek gemotiveerd zijn voor de schrijflessen. Ik wil weten hoe ik de schrijflessen anders vorm kan geven zodat alle kinderen enthousiast deelnemen aan de schrijfles en hoe mijn collega's in groep 1 tot en met 8 kinderen motiveren voor het schrijfonderwijs zodat ik hier misschien beter bij aan kan sluiten.

Voor mijn onderzoek heb ik één kind uitgekozen, Anne. Zij gaf in oktober 2009 aan schrijven niet leuk te vinden, het schrijfschrift niet leuk te vinden en ze gaf aan dat ze schrijven moeilijk vond. Ik zie regelmatig dat ze een bladzijde netter kan schrijven dan dat ze laat zien, ze geeft dit zelf ook aan. Daarnaast is Anne een meisje met weinig zelfvertrouwen.

Wat hoop ik te bereiken in dit onderzoek:

Na dit onderzoek wil ik meer kinderen gemotiveerd aan de schrijflessen laten deelnemen. Ik wil aansluiten bij de behoeften van Anne en haar op een betekenisvolle manier begeleiden, zodat zij intrinsiek gemotiveerd raakt en daarbij tevens adequate hulp van mij geboden krijgt. Ik hoop dat Anne daardoor optimaal haar best doet en meer zelfvertrouwen krijgt en roept: "Jippie, we gaan schrijven!" Ik wil weten hoe kinderen worden voorbereid op het schrijfonderwijs en hoe mijn collega's kinderen motiveren voor schrijfonderwijs.

Ik hoop dat ik door mijn onderzoek collega's enthousiast kan maken om het schrijfonderwijs anders vorm te geven en ik hoop dat de kinderen die niet gemotiveerd zijn voor schrijven schoolbreed, op een betekenisvolle manier begeleid gaan worden.

Relevantie van dit onderzoek:

Door dit onderzoek kan ik mijn kennis en vaardigheden op het gebied van motivatie en schrijfonderwijs verrijken.

Tevens is het onderzoek relevant omdat ik meer plezier krijg in het les geven als de kinderen in mijn groep enthousiast zijn. Voor mijn gevoel haal ik op dit moment niet genoeg uit de schrijfles wat ik wel graag zou willen en begeleid ik Anne, die niet gemotiveerd en onzeker is, onvoldoende.

Voor mijn collega's is het onderzoek relevant omdat ik hen misschien kan helpen het schrijfonderwijs anders in te richten, zodat kinderen gemotiveerd zijn voor de schrijflessen. Ik hoor regelmatig reacties van collega's dat kinderen beter kunnen schrijven dan dat ze laten zien.

Tevens kan ik mijn kennis op het gebied van motivatie overdragen aan collega's zodat ik hen zou kunnen helpen bij het begeleiden van een leerling met motivatieproblemen.

Hoofdstuk 1: Aanleiding en probleemstelling

1.1 Aanleiding

Situatieschets van een schrijfles in mijn groep 4:

Dinsdagmorgen, half 11. De schrijfles begint. Een aantal kinderen hoor ik zachtjes roepen: "Yes." Anderen zuchten, ook Anne. Ik vraag om stilte.

Na drie keer vragen zitten alle kinderen naar het bord gericht. Vandaag leren de kinderen de hoofdletter W. De hoofdletter wordt besproken en voorgedaan.

De kinderen oefenen de hoofdletter met hun vinger in de lucht, met hun neus op tafel etc.

Daarna vraag ik om de goede schrijfhouding aan te nemen. Er wordt herhaald hoe die schrijfhouding is en na drie keer benoemen zitten de kinderen goed en gaan schrijven. Ik loop rond en geeft direct feedback. Ondertussen vraag ik om te stoppen en op het bord worden een aantal belangrijke kenmerken van de hoofdletter nog eens besproken. De bladzijde wordt individueel afgemaakt. Anne krijgt positieve feedback en verbetert gemaakte fouten. De schriften worden opgehaald. Ik zie dat er een aantal kinderen zijn die mooier kunnen schrijven dan dat ze laten zien.

Zo ziet een gemiddelde schrijfles in mijn groep eruit (januari 2010). Ik hoor collega's zeggen dat sommige kinderen slecht schrijven, niet gemotiveerd zijn en dat er vaak alleen in de weektaak wordt geschreven. Er is geen tijd om extra aandacht aan schrijflessen te schenken. Het schrift moet vol zijn aan het einde van het jaar en de methode wordt gevolgd.

Dit heeft mij aan het denken gezet. Is het belangrijk dat het schrift vol is aan het einde van het jaar en kinderen niet gemotiveerd zijn, of is het belangrijker dat kinderen gemotiveerd zijn om te schrijven en daardoor harder werken?

Pintrich en Schunk (2002) zeggen dat een kind harder zal werken aan een taak die het kind leuk vindt, waarvan het kind het belang inziet en waarvan hij de verworven vaardigheden kan gebruiken bij andere taken. Daarnaast zal het minder hard werken aan een taak die in zijn ogen nutteloos en niet interessant is.

Zij zeggen dat motiverende opdrachten belangrijk zijn voor de inzet voor een taak.

Ik vraag me af of in mijn schrijfles de inzet groter wordt met motiverende opdrachten. Wat is precies het motiverende aspect in mijn opdrachten? Gaan kinderen mooier schrijven doordat ze gemotiveerd zijn?

In groep 4 leren de kinderen de hoofdletters schrijven en gaan ze met vulpen schrijven, twee aspecten die voor kinderen interessant zijn. Wanneer kinderen alle hoofdletters hebben geleerd, gaan ze deze inoefenen in het schrijfschrift. Kinderen die moeite hebben met schrijven krijgen extra oefening door het overschrijven van zinnen en teksten of een oefenschriftje voor thuis. Dit is niet motiverend voor kinderen.

Ik merk dat ik zelf niet optimaal gemotiveerd ben om schrijflessen op deze manier te geven en wil mijn lessen veranderen zodat ik mijn interesse en enthousiasme voor schrijven kan overdragen aan de kinderen.

1.2 Doel van het onderzoek

Motivatatie voor de schrijfles bevorderen voor een kind dat aangeeft dat ze schrijven niet leuk en moeilijk vindt. Tevens wil ik haar zelfvertrouwen verbeteren en ervoor zorgen dat ze zich competent voelt. Ik hoop de schrijflessen klassikaal anders aan te kunnen bieden, zodat andere kinderen ook meer gemotiveerd raken voor de schrijflessen.

1.3 Doel in het onderzoek

Ik wil uitzoeken hoe ik ervoor kan zorgen dat een kind in groep 4, dat aangeeft dat ze schrijven niet leuk en moeilijk vindt, gemotiveerd raakt voor de schrijflessen en tevens meer zelfvertrouwen krijgt. Daarnaast wil ik weten of als neveneffect de motivatie bij andere kinderen verbetert.

1.4 Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag

"Hoe kan ik mijn schrijflessen voor een leerling uit groep 4 van een reguliere basisschool betekenisvol maken, zodat ze intrinsiek gemotiveerd raakt en haar zelfvertrouwen verbetert?"

1.5 Deelvragen om het antwoord op de onderzoeksvraag te vinden

- Wat zeggen deskundigen over het motiveren van kinderen?
- Hoe motiveert een fysiotherapeute kinderen voor schrijven?
- Hoe motiveren mijn collega's in groep 1 tot en met 8 de kinderen voor schrijven?
- Welke ideeën uit bovenstaande onderzoeken kunnen worden meegenomen in het onderzoek?
- Is de motivatie van Anne verbeterd na de onderzoeksperiode?
- Is Anne intrinsiek gemotiveerd geraakt na de onderzoeksperiode? Zo ja, waardoor?
- Wordt het zelfvertrouwen van Anne groter tijdens de onderzoeksperiode?

1.6 De huidige situatie ziet er als volgt uit (januari 2010)

In groep 4 leren de kinderen een nieuwe hoofdletter en gaan het aan elkaar schrijven verder inoefenen. Wanneer de kinderen alle hoofdletters hebben geleerd worden deze ingeoeft in het schrijfschrift door middel van het overschrijven van zinnen en woorden. De leerkracht zorgt ervoor dat Anne weet waar ze op moet letten bij een hoofdletter en oefenbladzijde. Dit wordt klassikaal geoefend. In het schrijfschrift oefent Anne dat individueel, de bladzijde wordt afgemaakt. De leerkracht loopt rond en geeft direct feedback. De leerkracht houdt Anne extra in de gaten door vaker feedback te geven tijdens de schrijfles. De feedback bestaat uit procesgerichte feedback en productgerichte feedback.

1.7 De gewenste situatie

Anne is gemotiveerd om te schrijven. Ze heeft zin in de schrijfles!

Anne weet wat ze die dag gaat leren en waar ze extra op kan letten. Anne gaat op verschillende manieren met de schrijfoefening aan de slag onder goede schrijfbegeleiding. Ze is gemotiveerd en weet aan het einde van de les precies wat ze heeft geleerd, ze krijgt meer zelfvertrouwen en voelt zich competent.

De volgende les zitten Anne en de andere kinderen in de groep met een betrokken houding klaar om aan de volgende schrijfles te beginnen. Anne merkt dat schrijven leuk is! Doordat Anne meer gemotiveerd is wordt haar handschrift misschien ook verbeterd, ze schrijft op haar mooist!

Als leerkracht en remedial teacher zal ik me competent voelen in het begeleiden van Anne en wil ik mijn manier van handelen delen met collega's.

Ik hoop leerkrachten enthousiast te maken om de methode los te laten en er op een creatieve manier mee om te gaan. Leerlingen die moeite hebben met schrijven worden op een motiverende manier geholpen.

Hoofdstuk 2 Theoretische onderbouwing

"Kinderen lijden in stilte als de schrijfles begint en het om hun handschrift gaat. Ze weten dat het niet deugt, maar het lukt hen niet om het te verbeteren" (Stichting schriftontwikkeling, 2009).

2.1 Inleiding schrijfonderwijs

In dit hoofdstuk wordt toegelicht wat het belang is van schrijfonderwijs en hoe de ontwikkeling van het schrijfproces in elkaar zit.

Er wordt toegelicht hoe ik Anne zou kunnen motiveren en wat dit voor consequenties heeft voor de aanpak in mijn schrijfonderwijs.

Sinds de wet op het basisonderwijs (1985) is schrijven geen apart schoolvak meer. Het werd een leer- en vormingsgebied binnen het domein schriftelijk taalonderwijs. De kwaliteit van het handschrift gaat echter zienderogen achteruit volgens Hamerling & Scholten (2008). Een feit is, dat in het basisonderwijs voor ongeveer de helft van de taken een pen gebruikt wordt.

Van Eerd- Smetsers & Alblas (2001) geven aan dat het competentiegevoel van het kind belangrijk is en dat het leesbaar kan schrijven omdat schrijven een van de belangrijkste vaardigheden is die een kind op school moet leren.

Het onderwijs in schrijven is erop gericht dat leerlingen handelingen van het schrijven op een ontspannen manier kunnen toepassen, dat ze zelfstandig en zonder voorbeeld kunnen schrijven en in vlot tempo een dictaat kunnen schrijven. Ook zijn ze zelfstandig in staat het handschrift te beoordelen op kwaliteit. (Van Engen, 1998)

2.2. Hoe verloopt het schrijfproces bij kinderen?

Om te kunnen schrijven moet het kind voldoen aan algemene schrijfvoorwaarden. Dit zijn grove-, fijne- en sensomotoriek¹, ruimtelijke oriëntatie, kennis van het lichaam, lateralisatie² en ontspanning.

Daarnaast zijn er specifieke schrijfvoorwaarden. Dit zijn goede lichaamshouding, goede papierligging, voorkeurshand, beweging van de schrijvende hand, goede pengreep en beweging van de ogen.

Aan al deze voorwaarden dient aandacht te worden besteed in de groepen 1, 2 en 3. (Van Eerd- Smetzers, Alblas, 2001)

Leerlingen in groep 4 zitten in de fase van aanvankelijk schrijven. Doel hiervan is leren schrijven van cijfers, letters, hoofdletters en leren schrijven van verbonden, rechtshellend, lopend schrift op kleinere liniatuur. (Baauw- van Vledder, van Dijk (2009). Aan deze fase is het voorbereidend schrijven (schrijfpatronen oefenen en verbonden, rechtshellend schrift) vooraf gegaan in groep 2 en voorbereidend en aanvankelijk schrijven in groep 3.

Het voortgezet schrijven vindt plaats in groep 5 t/m 8. Kinderen ontwikkelen een persoonlijk handschrift.

Wanneer kinderen moeite hebben met schrijven is er kans dat de motivatie en betrokkenheid daalt voor het vak. (Van Engen (1998) en van Eerd- Smetzers en Alblas (2001)

2.3 Motivatie volgens verscheidene onderzoekers

Motivatie is een basisbegrip in het onderwijs. Het is een theoretisch begrip voor de verklaring van taakgericht en dieptegeconcentreerd gedrag. Je kunt het niet direct zien, maar je leidt het af uit hetgeen het kind doet of niet doet. (Koning, 2007)

Motivatie is een prikkel om een behoefte te bevredigen of een bepaald doel te bereiken. Een uitgangspunt daarbij is dat hoe sterker de prikkel, hoe groter de motivatie.

¹ Sensomotoriek is de koppeling tussen sensoriek en motoriek. Onder sensoriek verstaan we het opdoen van prikkels door middel van zintuigen zoals de oren en ogen, maar ook tastzin en het evenwicht. De motoriek is het vermogen om te kunnen bewegen zoals het zitten, staan, lopen en springen.

² Lateralisatie houdt in dat bepaalde functies gelokaliseerd kunnen zijn in één bepaalde kant van de hersenen. Bij schrijven de voorkeur voor de schrijfhand.

Betrokkenheid is er wanneer kinderen intens bezig zijn. Ze zijn geconcentreerd en gedreven om aan een activiteit te blijven werken.

Van Herpen (2009) zegt dat een activiteit succes heeft als je rekening houdt met vijf betrokkenheidsverhogende factoren. Dat zijn een goede sfeer en onderlinge relaties, werk op het niveau van een kind en tegelijkertijd uitdagend werk dat werkelijkheidsnaabij is en daarom interessant, de mogelijkheid tot activiteit en de mogelijkheid tot nemen van eigen initiatief.

"Van binnenuit voelen zij zich gemotiveerd om meer te leren van de activiteit waarmee ze bezig zijn. Ze willen experimenteren, nieuwe dingen bedenken.

Bij betrokkenheid wordt genoten van de activiteit.

Als er betrokkenheid is, voelen de leerlingen zich aangesproken door de leerinhouden, zijn ze ervoor geïnteresseerd.

Ze leren beter als ze bij de les betrokken zijn. Deze betrokkenheid ontstaat als de inhouden aansluiten bij de behoeften en interesses van leerlingen. Ze zijn dan intrinsiek gemotiveerd."

(Laevers, 2004).

Pintrich en Schunk (2002) splitsen het begrip motivatie in intrinsieke motivatie, dit is motivatie om activiteiten te verrichten omdat activiteiten op zich aanspreken en extrinsieke motivatie, dit is motivatie om iets te doen omdat de uitkomst gewenst is.

Intrinsieke motivatie kan versterkt worden door het geven van "informatieve beloningen:" Beloningen die gerelateerd zijn aan het proces van leren. Dit wordt door Pintrich en Schunk samengevat in een "Model of Motivated Learning."

Extrinsieke motivatie kan de motivatie van het kind om zich te verdiepen in het proces van leren verminderen. Volgens Pintrich en Schunk (2002) kunnen deze vormen ook samengaan; een kind kan een opdracht leuk vinden en ook graag een goed cijfer halen.

Kinderen werken harder en met meer motivatie aan taken die ze zelf hebben gekozen en leuk vinden. Voor een gebrek aan inspanning moet vaak het uitdagende karakter van het onderwijs verantwoordelijk gehouden worden.

Wanneer Anne een schrijfbladzijde maakt kan ze het vaak beter dan dat ze laat zien. Ze is niet intrinsiek gemotiveerd voor de taak, de taak ligt niet in haar interesse. Het uitdagende karakter in mijn onderwijs is voor Anne niet aanwezig.

Voor kinderen met motivatieproblemen is school een constante bron van frustratie. Kinderen met verschillende leer- en gedragsproblemen kunnen motivatieproblemen en een gevoel van hulpeloosheid ontwikkelen door herhaald falen en het niet kunnen voldoen aan de norm.

De oorzaak van motivatieproblemen wordt toegeschreven aan interne factoren die invloed hebben op het ontstaan van motivatieproblemen in het onderwijs. Ames (1990) noemt dit beliefs (zelfinschatting van competentie) , attitudes en doelen.

Kinderen hebben (volgens Pintrich en Schunk, 2002) verschillende doeloriëntaties om dingen te leren op school:

- Het beheersen:

Leerlingen zijn gemotiveerd om te leren. Ze zijn geïnteresseerd en bereid zich in te spannen om nieuwe dingen te leren, vaardigheden te ontwikkelen en uitdagingen aan te gaan.

- Het presteren:

Leerlingen hebben als doel het kunnen presteren volgens de norm. Ze denken meer na **of** ze een taak wel kunnen volbrengen dan over **hoe** ze een taak moeten volbrengen.

Ze leren alleen wat nodig is om te kunnen presteren en zien alleen effecten op korte termijn. Wanneer leerlingen merken dat ze qua prestatie niet voldoen aan de norm zullen ze motivatieproblemen ontwikkelen.

Deze kinderen nemen geen verantwoordelijkheid voor hun succes.

Wanneer leerlingen begrijpen hoe ze een doel moeten bereiken en zich leren richten op strategieën om dat doel te bereiken, zullen ze eerder de uitkomsten van hun activiteiten koppelen aan eigen prestaties en daardoor meer gemotiveerd worden.

Anne is vooral gericht op presteren. Ze is niet bereid om zich geheel in te spannen voor een schrijftaak omdat het haar niet voldoende interesseert.

2.4 Motivatie in het schrijfonderwijs

Bij het aanleren van schrijven is een motiverende en boeiende omlijsting absoluut noodzakelijk.

Duidelijkheid van principes, de soort oefeningen en de wijze waarop ze worden aangeboden zijn van belang maar ook beloningssystemen en individuele aandacht zorgen voor motivatie.

"Positiviteit" als basiskenmerk is noodzakelijk bij het moeilijke proces van het leren schrijven. Een positieve opmerking geeft moed en maakt dat het kind het nog eens wil proberen. (Litière (2007)

Het is de taak van de leraar een leeromgeving te creëren die kinderen uitdaagt, fascineert en stimuleert tot motivatie. (Stichting schriftontwikkeling, 2009)

De schrijfles is voor elk kind een fijne en betekenisvolle les waarin de innerlijke behoefte om te kunnen schrijven aangesproken wordt. Succeservaringen spelen een grote rol. Niet elk kind is in staat om "mooi" te schrijven maar voor elk normaal begaafd kind is het mogelijk om een duidelijk leesbaar, vlot en soepel handschrift te ontwikkelen. (Kooijman e.a.,2009)

Uit onderzoek blijkt dat je voor een goede schrijfles het directe instructiemodel toepast om alle essentiële onderdelen aan bod te laten komen. Dit zijn een terugblik, oriëntatie, uitleg, begeleide inoefening, zelfstandige verwerking, evaluatie, terug- en vooruitblik.

Er is bewezen dat deze werkwijze meer effect heeft dan andere lesmodellen en dat je meer kennis kunt overdragen in minder tijd. (Veenman, 1993 en Van Engen, 1998.)

Motivatieveergrotende aspecten tijdens een schrijfles:

- Leerdoelen worden tijdens de oriëntatie concreet en meetbaar geformuleerd en sluiten aan bij de voorafgaande leerstap.
- Schrijfopdrachten afwisselen met ontspanningsoefeningen.
- Concrete, positieve taakgerichte feedback geven en aandacht hebben voor kinderen die bijsturing nodig hebben voor het verwerkingsproces.
- Tijdens de afsluiting is het proces belangrijker dan het product. Kinderen kijken het eigen werk na of bespreken het met elkaar. Ze ondersteunen elkaar en geven elkaar feedback. Kinderen leren zelf te verwoorden wat ze doen. Dit vergroot de betrokkenheid en motivatie bij het eigen leerproces.

(Van Eerd- Smetsers & Alblas, 2001 en Kooijman e.a. 2009)

Wanneer Anne positieve feedback krijgt is er een glimlach op haar gezicht te zien. Aan Anne wordt door mij niet gevraagd om zelf te reflecteren op haar werk. (januari 2010)

In aanvulling hierop geven Hamerling & Scholten (2008) aan dat gedifferentieerde werkvormen ervoor zorgen dat elk kind gemotiveerd aan het schrijven gaat. De uitdaging moet volgens hem in afwisselende opdrachten zitten en niet in de werkvorm.

Verder is volgens hem belangrijk dat er structureel uitleg plaats vindt tijdens de schrijfles. Een kind moet na een schrijfles de zekerheid en het gevoel hebben dat het wat heeft bijgeleerd.

Volgens Kohnstamm (2002) kun je intrinsieke motivatie bij schrijven bereiken door opwekken van nieuwsgierigheid/ interesse, ruimte geven om zelf te ontdekken, variatie aanbieden, aansluiten bij de belevingswereld van het kind, een goede uitleg geven en laten ervaren dat succes afhangt van eigen inspanning en talent.

Bij alle taken wordt feedback gegeven. Er is weinig tot geen motivatie door ontmoediging of faalangst.

Door aan te geven wat goed gaat, doen leerlingen succeservaringen op. Succeservaringen vergroten het zelfvertrouwen van leerlingen en dat heeft een positief effect op motivatie voor de leertaak.

Succeservaringen voor leerlingen met schrijfproblemen zijn alleen mogelijk als prestaties worden gemeten aan eigen mogelijkheden. Het is dan mogelijk om aan te geven op welke punten kinderen ten opzichte van vorige prestaties vooruit zijn gegaan. (Van Engen, 1998)

Uit onderzoek blijkt dat een gespannen, krampachtige houding, een verkeerde pengreep, onregelmatige lettergrootte, zeer traag schrijven en concentratieproblemen veel voorkomende schrijfproblemen vormen.

Een goede pengreep, schrijfhouding en bladligging hebben prioriteit om problemen te verminderen. (Pelikan, 2009)

Om succeservaringen te meten kan gebruik worden gemaakt van een leerportfolio waarin werk van het kind wordt opgenomen. Een logboek met reflectieformulieren geeft de leerkracht een goede basis voor korte gesprekjes met het kind.

Kinderen krijgen inzicht in eigen leerproces en eigen ontwikkeling.

Dit draagt bij aan het vergroten van zelfvertrouwen en gevoel voor competentie en daardoor aan motivatie en betrokkenheid bij het leren. Door kinderen een cijfer te laten geven voor een aangeboden les kan in kaart gebracht worden of motivatie groeit voor een vakgebied. (Koning, 2007 en Shores & Grace 1998)

Door het werken met een portfolio zou het competentiegevoel van Anne kunnen groeien. Ze krijgt inzicht in haar eigen leerproces en reflecteert op haar eigen werk.

Langenaeken (2009) stelt dat het tempo waarin men op school werkt te hoog ligt. Men ziet de klas als een groep en men vergeet soms dat het over individuele kinderen gaat, die elk hun eigen leertempo hebben. Geef als leerkracht feedback tijdens de schrijflessen. Differentiatie is belangrijk.

2.5 Het gebruik van handschriftcriteria

Hattie (2009) geeft het belang aan van inhoudelijke feedback tijdens een leertaak en om leerlingen één of twee aandachtspunten mee te geven in een schrijfles.

Hamerling & Scholten (2008) hebben de volgende vijf handschriftcriteria opgesteld die in feite de totale handschriftkwaliteit beheersen.

- Een uitgevulde rompzone
- Alle neerhalen evenwijdig
- Alle rechte lijndelen waar ze horen
- Alle letterrompen staand
- Alle letterafstanden correct en gelijkmatig.

De leerkracht kan voor elk criterium een symbool gebruiken om duidelijk te maken op welk criterium gelet wordt. De leerling reflecteert op eigen werk en de leerkracht krijgt inzicht in wat leerlingen zelf zien aan ruimte voor handschriftverbetering.

Het is goed als er per opdracht aandacht wordt besteed aan één of twee criteria. Het werken met een schrijfdobbelsteen³ geeft een zekere verrassing bij het kind.

Het is belangrijk dat de leerkracht zelf in staat is om het handschrift perfect voor te doen. (Hattie, 2009 en Hamerling & Scholten, 2008)

³ Een schrijfdobbelsteen kan voor verschillende doeleinden worden ingezet. Zo kan er op ieder vlak van de dobbelsteen één criterium staan. Een kind gooit de dobbelsteen waarmee duidelijk wordt welke criterium er in de schrijfles centraal staat. Op een "hoofdletter dobbelsteen" staat op ieder vlak een andere hoofdletter. Een kind gooit met de dobbelsteen waardoor duidelijk wordt welke hoofdletter er in de les centraal staat.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksmethodologie

"Een kind werkt harder aan een taak die het leuk vindt, waarvan het kind het belang inziet en waarvan hij de verworven vaardigheden kan gebruiken bij andere taken. Hij zal minder hard werken aan een taak die in zijn ogen nutteloos en niet interessant is." (Pintrich en Schunk ,2002)

In dit onderzoek heeft het motivatieprobleem van Anne centraal gestaan.

Het onderzoek heeft plaatsgevonden binnen het directe instructiemodel (Veenman, 1993) en is in februari 2010 tot en met april 2010 uitgevoerd. Er is bekeken hoe Anne intrinsiek gemotiveerd kon worden en hoe haar zelfvertrouwen verbeterd kon worden. Tijdens dit onderzoek werd bekeken welke activiteiten prikkelend waren voor Anne om daar rekening mee te houden in vervollessen.

Dit onderzoek richt zich op een experiment bij één individuele persoon.

Op grond hiervan kan dit onderzoek omschreven worden als een N=1 onderzoek.

(Harinck & Smit, 1999) In dit hoofdstuk worden de instrumenten en methodes waarmee data verzameld en geïnterpreteerd zijn beschreven.

(planning onderzoek, zie bijlage 1.)

Betrokkenen tijdens dit onderzoek zijn Anne, moeder van Anne, mijn collega's en een fysiotherapeute.

3.1 Onderzoeksmethoden om de nulmeting in kaart te brengen

Om erachter te komen hoe kinderen gemotiveerd worden voor schrijven en om handelingsadviezen te krijgen om tijdens het onderzoek te gebruiken zijn de volgende methoden ingezet:

- Gestructureerde interviews met vier collega's uit groep 1 tot en met 3 en een fysiotherapeute. Er is gebruik gemaakt van kwalitatieve en kwantitatieve vragen die van tevoren zijn vastgesteld, de vragen hadden betrekking op motivatie voor schrijfflessen.

Zoals Kallenberg (2007) zegt is het voordeel daarvan dat je op alle vragen die je stelt antwoord krijgt en kun je gegevens goed vergelijken. (vragenlijsten, zie bijlage 2+3)

Er is bekend dat in de resultaten een subjectief element kan zitten. Als gespreksleider kan ik niet voorspellen in welke mate mijn aanwezigheid invloed heeft op de gegeven antwoorden. In de conclusies zal vaak iets van je eigen opvattingen meeklinken. (Kallenberg, Koster, Onstenk, Scheepsma, 2007)

- Omdat een gestructureerd interview veel tijd vergt hebben vijf collega's van groep 4 tot en met 8 een vragenlijst ingevuld. Zo ontstond er een compleet beeld betreft schrijfonderwijs. Deze vragenlijst bestond uit kwantitatieve en kwalitatieve vragen waarbij motivatie voor de schrijflessen het uitgangspunt was. Het doel hiervan was om in kaart te brengen wat er in de groepen wordt gedaan met motivatie voor schrijven en of er ideeën toepasbaar waren in dit onderzoek. (vragenlijst, zie bijlage 4)

Om erachter te komen hoe de motivatie voor de schrijflessen was bij Anne is de volgende methode ingezet:

- Aan het begin van het onderzoek is een diagnostisch gesprek met Anne gehouden aan de hand van een motivatieschaal die Anne invulde. Op een schaallijn van één tot tien gaf Anne haar motivatie aan op verschillende stellingen die betrekking hadden op het vak schrijven. (motivatieschaal beginsituatie, zie bijlage 5)

Volgens Måhlberg en Sjöblom (2008) is het werken met schalen een uitstekend middel om informatie te verkrijgen op een simpele en rechtstreekse manier en om motivatie en zelfvertrouwen te meten.

In eerste instantie is een observatie uitgevoerd tijdens de schrijfles met behulp van een filmopname. Hieruit kwam weinig resultaat. Daardoor is voor een diagnostisch gesprek gekozen wat meer duidelijkheid en informatie gaf.

3.2 De sessies tijdens het onderzoek

Naar aanleiding van bestudeerde literatuur zijn verscheidene onderdelen meegenomen in de twaalf ontworpen sessies. Tevens heeft informatie die verkregen is via diagnostische gesprekken, interviews en ingevulde vragenlijsten geholpen om sessies op te stellen. Drie keer per week vond er een sessie plaats.

Er zijn pedagogische en didactische aanpassingen gedaan. De sessies bestonden uit schrijflessen die klassikaal zijn gegeven en daarnaast middelen die speciaal voor Anne zijn ontwikkeld:

- Positiviteit, zelfreflectie en reflecteren op elkaars werk stond centraal in iedere sessie.
- Handschriftcriteria stonden in iedere sessie centraal.
- Criteria werden inge oefend aan de hand van het gedicht: " Het is feest in mijn pen."
- Portfolio voor Anne: "Mijn mooiste schrijfmap."
- Schrijfdobbelstenen
- Een kieskastje met variërende schrijfo pdrachten en ontspanningsoefeningen.
- Werkblad: "Regenbooghoofdletters" voor het inoefenen van hoofdletters.
(Foto's, voorbeelden en uitleg van de ontwikkelde materialen, zie bijlage 13)

Terugkoppelingen met Anne vonden na de sessies individueel plaats.

Doordat de schrijflessen klassikaal zijn aangeboden zou de groep kunnen profiteren van de aangeboden activiteiten. Een neveneffect hiervan zou kunnen zijn dat de groep meer motivatie zou laten zien door een rijke schrijfomgeving te bieden.

3.3 Onderzoeksmethoden tijdens het onderzoek

- Om te meten of het zelfvertrouwen verbeterde tijdens het onderzoek heeft Anne een portfolio bijgehouden met schrijfwerk waar ze trots op is. Doel hiervan is dat Anne zelf vooruitgang kon zien en succeservaringen op kon doen. Op deze manier werd voor haar en de leerkracht zichtbaar of het schrijfresultaat tijdens het onderzoek vooruit ging. (portfolio, zie bijlage 6)
- Anne heeft na iedere schrijfles een reflectieblad ingevuld.
Ze gaf een punt voor iedere schrijfles en gaf aan hoe trots ze op haar werk was. Het doel hiervan was om haar zelfvertrouwen en zelfreflectie te meten. (reflectieblad, zie bijlage 7)
- Na zes sessies en twaalf sessies werd een diagnostisch gesprek gevoerd met Anne aan de hand van de motivatieschaal. Daarnaast zijn stellingen toegevoegd die betrekking hadden op nieuwe onderdelen tijdens de sessies.

Doel hiervan was om te kijken of haar motivatie en zelfvertrouwen groeide en welke onderdelen hadden geprikkeld. Zo konden volgende sessies worden aangepast. (motivatieschaal met toegevoegde stellingen, zie bijlage 8)

- Tenslotte is een gesprek gevoerd met moeder. Het doel hiervan was om erachter te komen of zij verschil merkte bij Anne en of Anne haar enthousiasme thuis deelde.
- Ik heb een logboek bijgehouden waarin de voorbereidingen van de twaalf sessies staan. Volgens Kallenberg, Koster, Onstenk en Scheepsma (2007) is dit een goede manier voor het vastleggen van betekenisvolle momenten na de les. (verslag van enkele sessies, zie bijlage 10)

In dit logboek zitten reflectieformulieren die na de sessies zijn ingevuld. (reflecties, zie bijlage 11)

Indien naar aanleiding van de reflecties en gesprekken een aanpassing wenselijk was, is daarnaar gehandeld.

3.4 Methoden om resultaten weer te geven:

- Voor de interviews werd gekozen voor een verslag, waarbij relevante informatie ten aanzien van motivatie is weergegeven.
- Van de motivatieschalen en punten die Anne toekent aan de schrijflessen zijn staafdiagrammen gemaakt per stelling en per sessie, zodat duidelijk werd of de motivatie verbeterde. Een staafdiagram is een frequentieverdeling die overzichtelijk is en voor de meeste mensen goed te begrijpen is. (Harinck, 2007)
- Om te bekijken of haar zelfvertrouwen verbeterde zijn de vragen die daarop betrekking hadden tevens weergegeven in een staafdiagram.
- Om haar zelfwaardering te kunnen beoordelen werd per data de beoordeling van Anne "trots", "heel trots" en "super trots" weergegeven in een staafdiagram.
- Overige relevante informatie die Anne gaf tijdens het diagnostisch gesprek werd in citaten weergegeven om het "levendig" te houden voor de lezer

3.5 Ethiek, validiteit en betrouwbaarheid.

Om dit onderzoek te doen is bij de directeur aangegeven waarom er is gekozen voor dit onderwerp, wat het belang kan zijn voor school en is toestemming gevraagd.

Vervolgens is medewerking gevraagd aan de ouders van Anne, aan collega's en een fysiotherapeute. In het gehele stuk blijft de leerling en school anoniem.

Afspraken die met participanten zijn gemaakt zijn nagekomen. Het onderzoek is regelmatig met critical friends en begeleider besproken. Onderzoeksinstrumenten worden opgebouwd vanuit de theorie en kritisch bekeken door critical friends om objectiviteit te bewaren. (Harinck, 2007 en Kallenberg, Koster, Onstenk & Scheepsma, 2007).

Tijdens het onderzoek wordt in de gaten gehouden of gegevens relevant zijn en of zij laten zien waarnaar gezocht wordt.

De gegevens zijn vertrouwelijk behandeld en resultaten van het onderzoek zijn volledig weergegeven en teruggekoppeld naar participanten om na te gaan of ze goed geïnterpreteerd zijn.

Volgens Harinck (2007) is het goed om een "member check" uit te voeren: Het verslag van een interview of observatie wordt naderhand aan de betrokken persoon voorgelegd en gevraagd of er nog een toevoeging nodig is en of zij herkennen wat er is beschreven.

Volgens Harinck (2007) is het belangrijk om vanuit verschillende invalshoeken naar een verschijnsel te kijken. (triangulatie).

Door meerdere onderzoeksinstrumenten op meerdere momenten in te zetten en meerdere participanten bij het onderzoek te betrekken is triangulatie toegepast, waardoor de betrouwbaarheid van dit onderzoek is verhoogd.

Hoofdstuk 4 Data verzameling en analyse

" Mag ik mijn mooiste schrijfboek mee naar huis nemen? Dan kan mijn grote broer het ook zien en kan hij mij een complimentje geven."
(Anne, april 2010)

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd.

Voordat met het onderzoek begonnen kon worden is literatuur bestudeerd en werd met behulp van interviews, vragenlijsten en een diagnostisch gesprek met Anne informatie opgedaan om vervolgens sessies uit te voeren.

Met behulp van motivatieschalen, diagnostisch gesprekken, reflectieformulieren en een gesprek werd in kaart gebracht of er bij Anne groei zichtbaar was in zowel haar motivatie als zelfvertrouwen.

Voor een overzicht van de planning van de onderzoeken, zie bijlage 1.

4.1 Interviews en vragenlijsten

Voor het onderzoek zijn gestructureerde interviews en vragenlijsten afgenomen bij een fysiotherapeute en collega's om erachter te komen hoe zij kinderen motiveren voor schrijfonderwijs en welke informatie relevant is voor de sessies.

4.1.1 De volgende relevante informatie is naar voren gekomen uit het interview met de fysiotherapeute. (uitgewerkt interview, zie bijlage 3)

- De fysiotherapeute stelt dat motorische problemen (het kind kan het niet), cognitieve problemen (het kind kan de letters niet onthouden), faalangst, bijkomende gedragsproblemen en extrinsieke motivatie oorzaken zijn van motivatieproblemen en van invloed kunnen zijn op het schrijfproduct.
- Ook stelt zij dat wanneer een kind in groep 4 een verkeerde pengreep heeft en goed leesbaar schrijft je dit niet hoeft te verbeteren, mits het kind er schrijfkrimp van krijgt. Zij zegt dat de pengreep bij Anne niet verbetert dient te worden omdat dit niet motiverend is en ze telkens terug zal vallen op haar "oude" pengreep.

- Om motivatie te verbeteren bij kinderen zijn volgens haar de volgende onderdelen essentieel:
 - Een duidelijke uitleg naar het kind toe.
 - De oefeningen moeten uitdagend zijn en er moet nieuwsgierigheid gewerkt worden.
 - Het kind moet intrinsiek gemotiveerd worden zodat het zelf prestatie wil leveren.
 - Aansluiten bij de belevingswereld.
 - Positieve productgerichte en procesgerichte feedback, benadruk het goede.
 - Het kind moet succeservaringen opdoen door eerst zelf te reflecteren op het werk en daarna pas de begeleider.
 - Varieer in opdrachten en oefeningen.

4.1.2. De volgende relevante informatie betreffende motivatie is naar voren gekomen uit een interview met twee collega's van groep 1/2 en van groep 3.
 (uitgewerkt interview, zie bijlage 2)

Om kinderen te motiveren worden de volgende aspecten toegepast:

- Schrijfactiviteiten worden aangepast aan een thema.
- Werkbladen met behulp van methode "Pennenstreken,"
- Leidt schrijfopdrachten "spannend" in.
- Bij de begeleiding van kinderen werd rekening gehouden met motivatie door opdrachten te variëren en kinderen keuze- mogelijkheid te geven.
- Muziek tijdens de schrijfles.
- Directe, positieve feedback geven waarbij een bloemetje/vlaggetje wordt gezet bij een woord of zin die mooi geschreven is.
- Motoriekoefeningen en liedjes voor de zithouding.
- Kinderen die moeite hebben krijgen veel positieve feedback.
- De leerkracht reflecteert op het werk door middel van verbeteringen, bloemetjes/vlaggetjes.

4.1.3 . De volgende relevante informatie betreffend motivatie is naar voren gekomen uit een vragenlijst die aan de collega's van groep 4 tot en met 8 is voorgelegd.
(uitgewerkte resultaten, zie bijlage 4)

Alle leerkrachten geven aan dat de methode "Pennenstreken" niet motiverend is.
Kinderen worden volgens hen gemotiveerd door:

- Belonen met stickers en stempels en laten schrijven met gekleurde pennen.
- Kinderen mogen eigen zinnen maken.
- Ontspanningsoefeningen uit de methode van Schweitzer aan te bieden en er wordt muziek aangezet.
- Kinderen worden beloond met een zonnetje bij een woord of zin.

4.2 De resultaten in het onderzoek

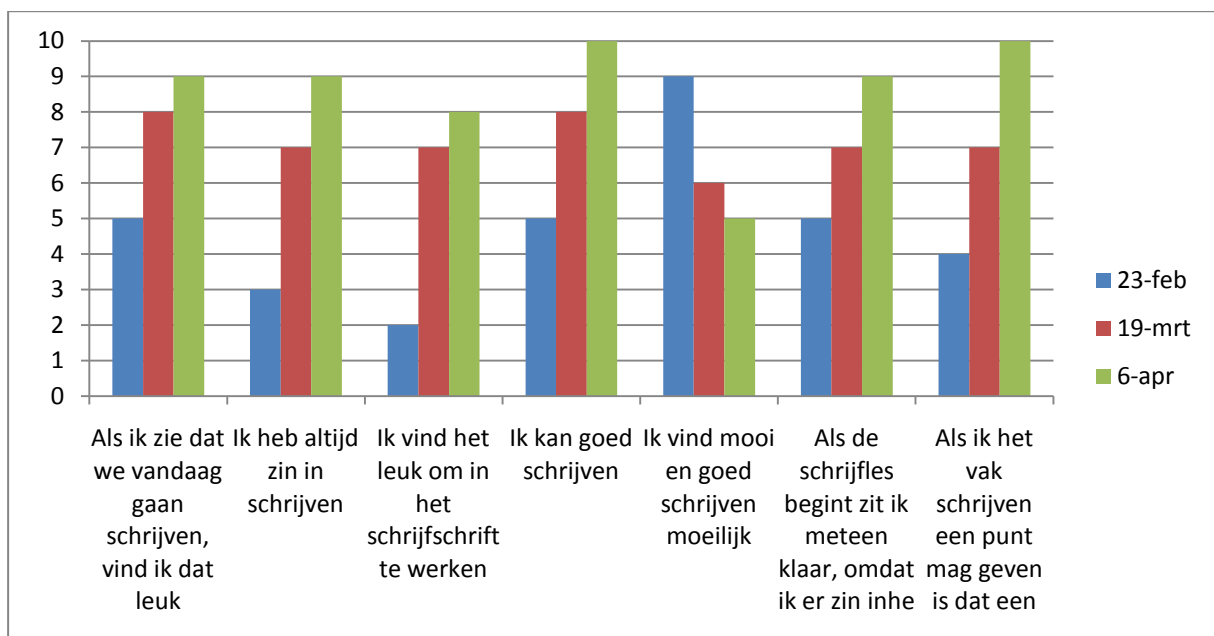
4.2.1 . Kwantitatieve analyse "motivatieschaal" .

Anne vulde een motivatieschaal in met stellingen waarbij ze antwoord gaf door middel van een tien-puntsschaal, waarbij 1 de laagste score is en 10 de hoogste score. (motivatieschaal, zie bijlage 5)

Om erachter te komen of de motivatie van Anne is gegroeid is de motivatieschaal zowel bij de nulmeting als bij de tussenmeting en eindmeting afgenomen.

(zie grafiek 1)

Wanneer er een groei zichtbaar zou zijn zou Anne hogere cijfers toekennen aan de verschillende stellingen behalve op de stelling: "Ik vind mooi en goed schrijven moeilijk."

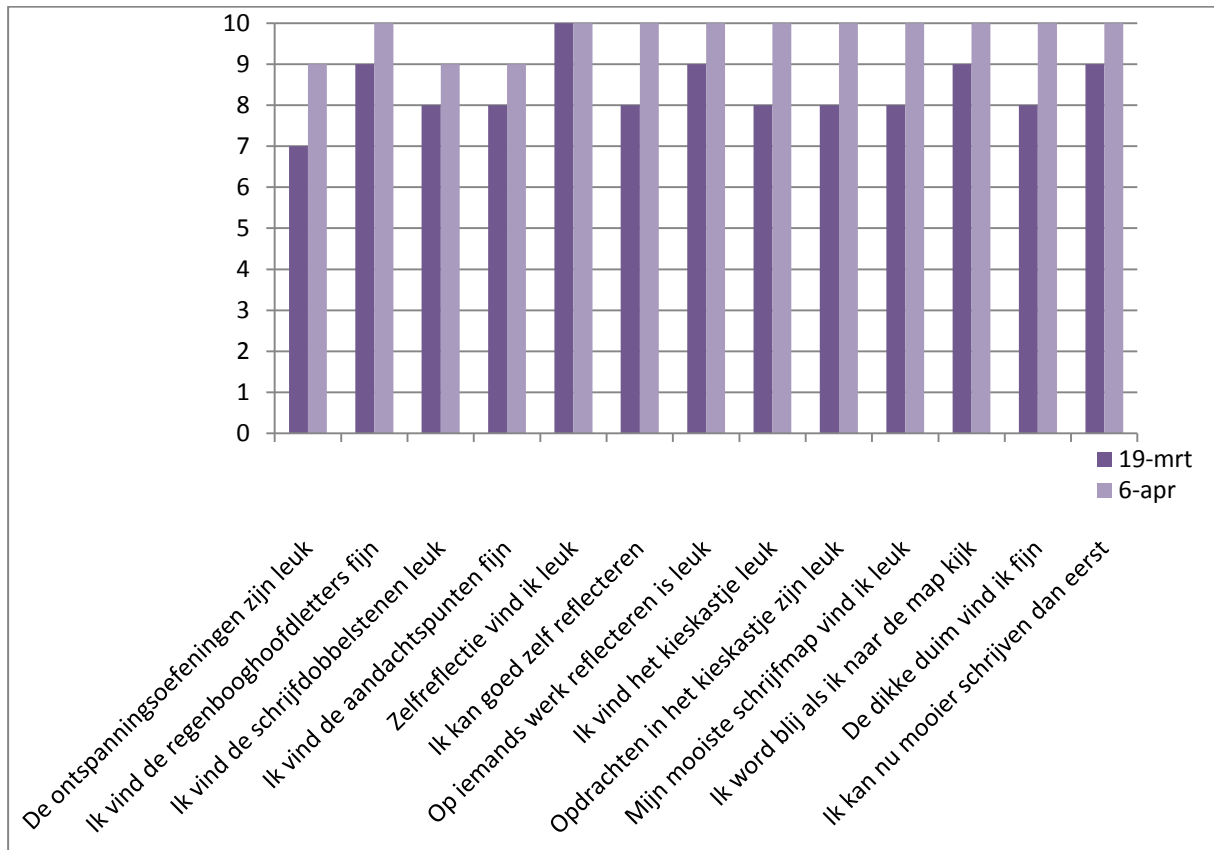
Grafiek 1. Motivatieschaal nulmeting, tussenmeting en eindmeting

Toelichting:

- In de grafiek is zichtbaar dat de cijfers die Anne bij de eindmeting toekent aan alle onderdelen betreffende motivatie is gestegen met 4 ,5 of 6 punten.
- Uit de grafiek blijkt dat Anne mooi en goed schrijven gemakkelijker is gaan vinden.

4.2.2 Kwantitatieve analyse "motivatieschaal" nieuwe onderdelen

Om erachter te komen of de activiteiten in de gegeven sessies motiverend waren voor Anne, is bij de tussenmeting en de eindmeting een motivatieschaal afgenomen betreffende nieuwe onderdelen tijdens de schrijfles. (motivatieschaal, zie bijlage 8) Wanneer de activiteiten motiverend zijn zou Anne minimaal een 6 geven. Tevens zou haar motivatie groeien wanneer er een groei zichtbaar is in de cijfers bij de tussenmeting en eindmeting. (zie grafiek 2)

Grafiek 2. Motivatieschaal betreffende nieuwe onderdelen tijdens de schrijfles.

Toelichting:

- In de grafiek is zichtbaar dat Anne bij de tussenmeting alle onderdelen en middelen voldoende beoordeelde met een 7 of hoger. Daarnaast beoordeelde Anne bij de eindmeting de onderdelen en middelen met 1 tot 2 punten hoger dan bij de tussenmeting.
- De regenboogletters, de reflectie, het kieskastje, het portfolio, de "dikke duim" beoordeelde Anne maximaal met een 10.
- De stelling "Ik kan nu mooier schrijven dan eerst" beoordeelde ze maximaal met een 10.

4.2.3 Kwalitatieve analyse "diagnostische gesprekken."

Bij de nulmeting, tussenmeting en eindmeting zijn met Anne diagnostische gesprekken gevoerd aan de hand van de motivatieschalen om aanvullende informatie te krijgen betreffende haar motivatie en daarna sessies vorm te geven en waar nodig aan te passen. (uitgewerkte gesprekken, zie bijlage 9)

Bij de nulmeting gaf Anne de volgende informatie:

"Ik vind schrijven belangrijk omdat ik later goed wil kunnen schrijven en wil leren om nog mooier te schrijven."

"Soms kan ik het mooier dan dat ik laat zien, dat komt omdat ik er dan geen zin in heb en de schrijfles saai vind."

"Het schrijfschrift vind ik niet leuk en de hoofdletters vind ik nog steeds moeilijk omdat ik ze niet uit mijn hoofd ken."

"Om de schrijfles leuker te maken zou ik zelfbedachte woordjes en zinnen willen schrijven, verhaaltjes schrijven, kleurpotloden gebruiken en iets over dieren en paarden willen schrijven."

Toelichting:

- Anne gaf aan waardoor de schrijfles leuker zou worden, dit is meegenomen in de sessies voor het onderzoek.

(voorbeelden van enkele sessies, zie bijlage 10 en foto's en uitleg van ontwikkelde middelen, zie bijlage 13)

Bij de tussenmeting gaf Anne de volgende aanvullende informatie:

"Ik vind het leuker om in het schrijfschrift te werken omdat ik nu goed weet waar ik op moet letten door de aandachtspunten."

"Elkaar complimentjes geven vind ik fijn, ik kan zelf goed zien waar ik mooi heb geschreven."

"Ik vind het leuk om de hoofdletters te oefenen met de regenbooghoofdletters."

"De dobbelstenen en aandachtspunten vind ik leuk en fijn, dan weet ik precies wat we oefenen en waar ik op moet letten en daardoor kan ik nu mooier schrijven."

" De hoofdletters vind ik nog lastig, maar ik ben blij met de hoofdletterkaart en het aandachtspunt op tafel."

" Ik ben trots op "Mijn mooiste schrijfmap"

" Ik vind het fijn om "de dikke duim" te krijgen omdat ik dan kan zien wie mijn werk mooi vindt."

Toelichting:

- Anne reageerde positief op de sessies bij de tussenmeting.

Naar aanleiding van dit gesprek en van eigen reflecties (reflecties, zie bijlage 11) zijn didactische en pedagogische aanpassingen gedaan om haar te motiveren en meer vertrouwen in eigen kunnen te geven. (aanpassingen, zie bijlage 12)

Bij de eindmeting geeft Anne de volgende informatie:

"Eigenlijk vind ik alles leuk!"

" Ik vind het schrijfschrift leuker omdat we het nu half maken en er andere dingen bij doen."

"De opdrachten vind ik leuker omdat ik het verhaaltje niet zelf hoeft te verzinnen."

" Ik vind schrijven belangrijk omdat ik dan mooie brieven kan sturen naar mijn pen vriendin."

" Ik weet niets meer om de schrijfles leuker te maken omdat we leuke dingen doen."

" Mijn hoofdpijn is weg omdat jij me nu zo goed helpt, door de leuke dingen die we doen en door mijn schrijfmap, van de complimentjes word ik blij."

" Schrijven en natuur zijn nu mijn lievelingsvakken op school."

Toelichting:

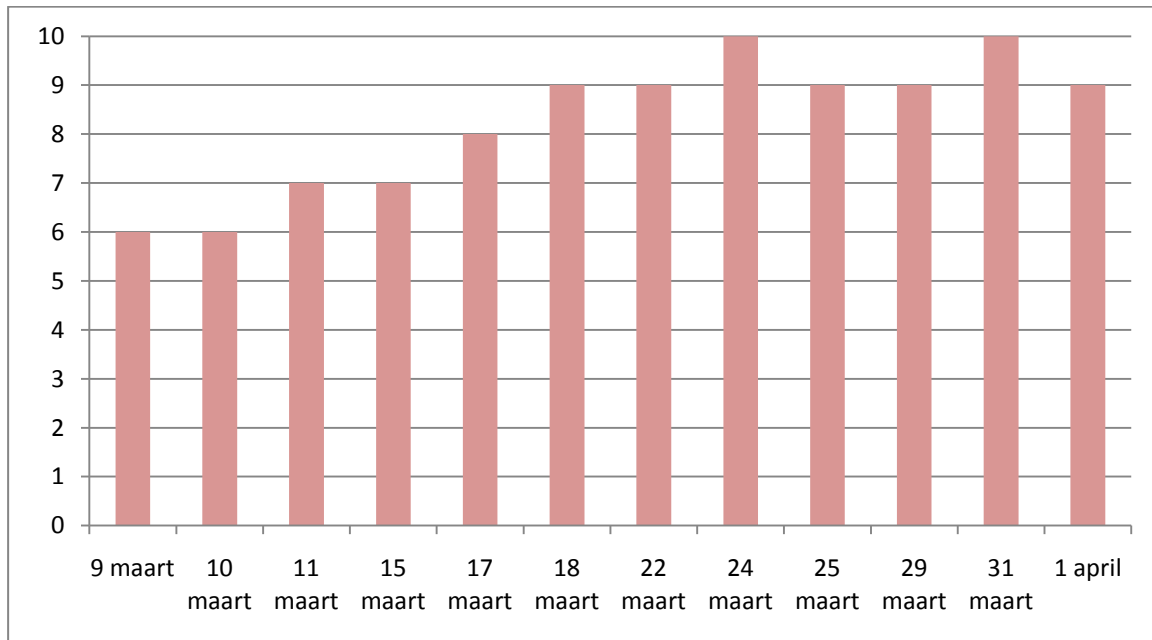
- Anne heeft tijdens de eindmeting alleen positieve opmerkingen gemaakt over de aanpassingen tijdens de schrijflessen en het schrijfschrift is ze leuker gaan vinden.

- Anne gaf aan dat ze zich beter voelt.

4.3 Resultaten reflectiebladen en portfolio

4.3.1 Kwantitatieve analyse "reflectieblad."

Anne vulde na de schrijflessen reflectiebladen in waarbij ze voor iedere schrijfles een punt gaf. Er zou een groei in motivatie zichtbaar zijn wanneer de cijfers die Anne toekent hoger worden. (reflectieblad, zie bijlage 7)

Grafiek 3: Cijfers die Anne toekent aan de schrijflessen tijdens het onderzoek

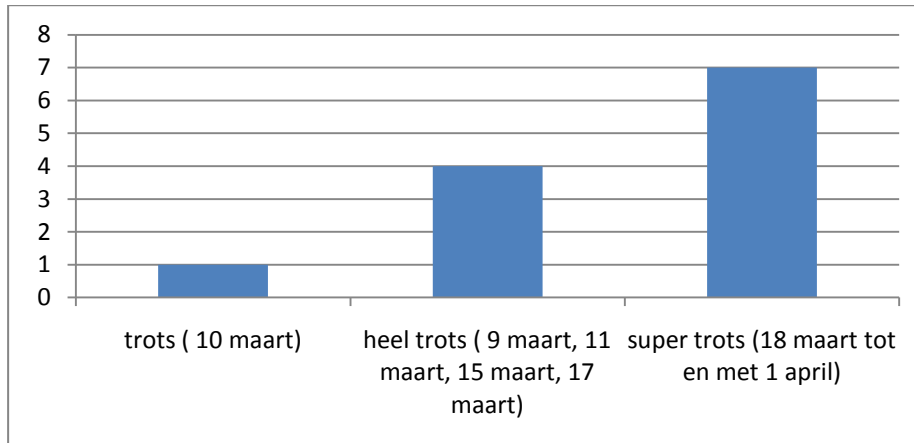
Toelichting:

- Voor de eerste schrijfles tijdens het onderzoek geeft Anne direct een voldoende.
- Er is een groei van minimaal 3 punten zichtbaar in de cijfers die Anne toekent aan de eerst gegeven schrijflessen en de laatste schrijflessen tijdens het onderzoek.

4.3.2 Kwantitatieve analyse "portfolio".

Anne gaf na iedere schrijflees aan of ze "trots", "heel trots" of "super trots" was op haar schrijfwerk. In grafiek 4 is af te lezen hoe vaak en op welke data Anne daarvoor koos.

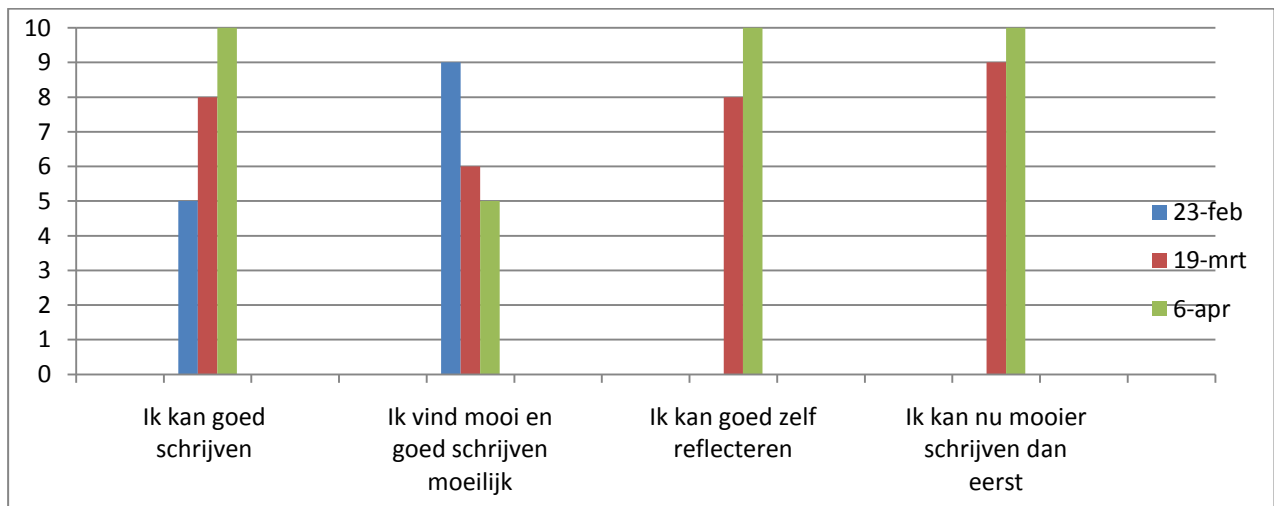
Grafiek 4: Beoordeling van het schrijfwerk tijdens de sessies door Anne.

Toelichting:

- Uit de grafiek valt af te lezen dat Anne in het begin van het onderzoek voor "trots" kiest en gedurende het onderzoek voor "heel trots."
- Tevens valt af te lezen dat Anne haar werk zelf hoger beoordeeld wat blijkt uit de laatste zeven sessies waarbij ze kiest voor "super trots."

4.3.3 Kwantitatieve analyse "motivatieschaal"; stellingen die betrekking hebben op vertrouwen in eigen kunnen.

In de motivatieschalen die Anne invulde bij de nulmeting, tussenmeting en eindmeting was bij een aantal stellingen zichtbaar of haar vertrouwen in eigen kunnen verbeterde. Bij de stellingen in grafiek 5 werd een groei verwacht. Echter, bij de tweede stelling zou een daling zichtbaar moeten zijn.

Grafiek 5: Beoordeling van de stellingen betreffende vertrouwen in eigen kunnen

Toelichting:

- In de grafiek wordt zichtbaar dat de cijfers die Anne toekent aan de eerste, derde en vierde stelling bij de tussenmeting en/ of eindmeting zijn gegroeid met minimaal 1 punt en maximaal 5 punten.
- Daarnaast valt af te lezen dat er tussen de nulmeting en eindmeting een daling zichtbaar is van 4 punten bij de stelling "Ik vind mooi en goed schrijven moeilijk."

4.3.4 Gesprek met moeder tijdens het onderzoek

Met moeder is een gesprek gevoerd om te achterhalen of zij verschil merkt in motivatie en zelfvertrouwen bij Anne.

In het gesprek gaf moeder aan dat Anne voorheen vaak klaagde over hoofdpijn en hoe moeilijk ze het vond op school. Er was weinig betrokkenheid zichtbaar. Anne klaagde nu niet meer en was veel opgewekter. Thuis vertelde ze trots over haar "mooiste schrijfmap" en hoe fijn ze de schrijflessen vond. Moeder gaf aan dat ze het idee had dat Anne meer zelfvertrouwen heeft gekregen, vooral door de

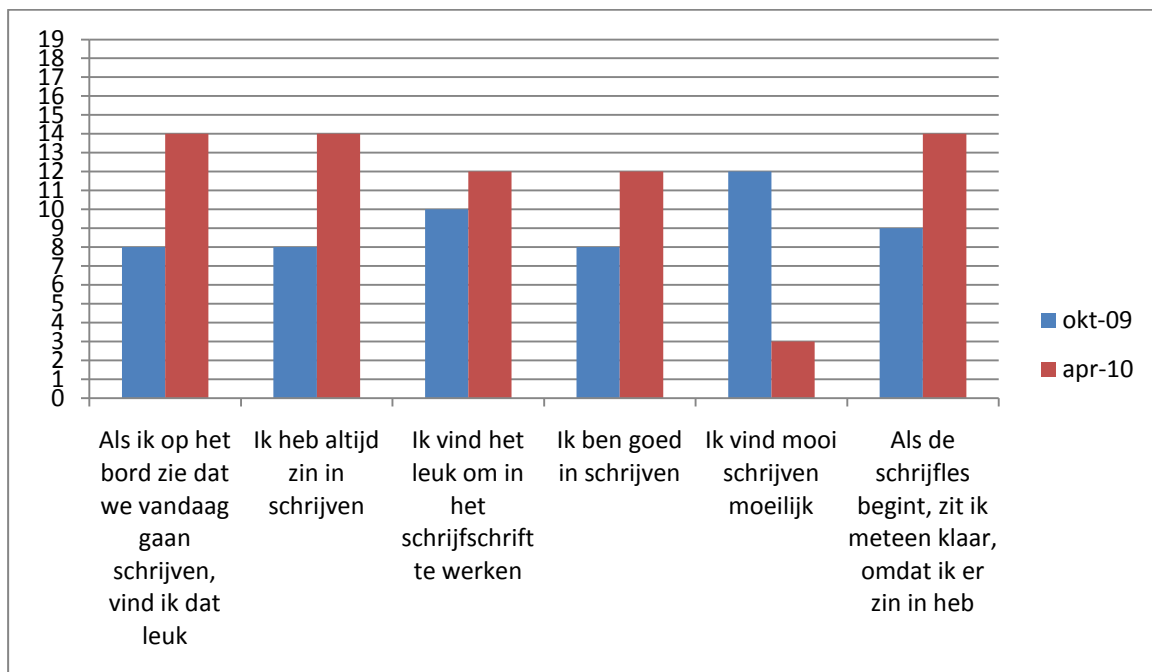
complimenten. Anne gaf aan dat ze de hulp als prettig vond en dat ze trots is op haar schrijfwerk en de complimenten. Volgens moeder heeft het haar geholpen en ze zou graag willen dat we op deze manier doorgaan.

4.4 Neveneffect op alle kinderen

Kwantitatieve analyse "motivatieschaal alle kinderen."

In oktober 2009 en april 2010 is klassikaal een motivatieschaal afgenomen om te bekijken of de motivatie in de groep is gestegen. (zie grafiek 6).

De kinderen kozen uit antwoorden: "ja, soms, nee." De verticale as geeft aan hoeveel kinderen de stelling met "Ja" beantwoord hebben. Wanneer de motivatie verbeterde, zou er een groei zichtbaar zijn op deze stellingen, behalve bij de stelling: "Ik vind mooi schrijven moeilijk."

Grafiek 6: Motivatieschaal nulmeting en eindmeting alle kinderen

Toelichting:

- In de grafiek is zichtbaar dat bij de stellingen die betrekking hebben op motivatie een groei zichtbaar is bij minimaal 2 kinderen en maximaal 6 kinderen.
- Tevens valt af te lezen dat 9 kinderen de stelling: "Ik vind mooi schrijven moeilijk" lager beoordelen.

Hoofdstuk 5 Data- interpretatie en conclusies

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de onderzoeksvraag en de deelvragen. De resultaten zoals beschreven in hoofdstuk 4 worden geïnterpreteerd. Er wordt een relatie gelegd tussen de dataverzameling, de literatuur, de onderzoeksvraag en deelvragen waaruit vervolgens conclusies worden getrokken.

5.1 Conclusies naar aanleiding van de deelvragen

Wat zeggen deskundigen over het motiveren van kinderen?

Diverse onderzoekers zoals Pintrich en Schunk (2002), Van Eerd- Smetsers & Alblas (2001), Hamerling en Scholten (2009), Kohnstamm (2002) en Van Engen (1998) geven aan dat kinderen gemotiveerd raken door variatie aan te brengen in didactisch handelen en pedagogisch handelen. Tevens blijkt dat positiviteit belangrijk is en kinderen gemotiveerd raken doordat het zelfvertrouwen verbetert. In de theoretische onderbouwing en antwoorden op deelvragen komt dit uitgebreid naar voren.

Hoe motiveert een fysiotherapeute kinderen voor schrijven? Welke ideeën worden meegenomen in het onderzoek?

Om kinderen te motiveren is volgens de fysiotherapeute een duidelijke uitleg naar het kind toe belangrijk. Oefeningen moeten uitdagend zijn, er moet nieuwsgierigheid opgewerkt worden, aansluiten bij de belevingswereld van het kind en variatie aanbrengen in opdrachten en oefeningen.

Positieve productgerichte en procesgerichte feedback zijn belangrijk, benadruk vooral het goede. Het kind moet succeservaringen opdoen door zelf te reflecteren op het werk. Laat het kind eerst zelf reflecteren en daarna pas jij als begeleider. Deze aspecten zijn volgens Van Eerd- Smetsers & Alblas (2001) en Kooijman e.a. (2009) motivatie vergrotend, waardoor ervoor gekozen is om deze onderdelen mee te nemen in de sessies.

De fysiotherapeute adviseerde me om de verkeerde pengreep bij Anne niet te verbeteren omdat dat niet motiverend is en ze snel zal terugvallen op haar "oude" pengreep. Dit is tijdens de onderzoeksperiode meegenomen.

Hoe motiveren mijn collega's in groep 1 tot en met 8 kinderen voor schrijven? Welke ideeën worden meegenomen in het onderzoek?

Collega's motiveren kinderen door schrijfactiviteiten aan te passen aan een thema en schrijfactiviteiten spannend in te leiden. Bij begeleiding van kinderen wordt rekening gehouden met variatie in opdrachten en keuzemogelijkheid.

Schrijfoopdrachten worden afgewisseld met motoriekoefeningen en liedjes worden ingezet voor de zithouding, met behulp van het digibord.

Kinderen krijgen directe, positieve feedback.

In de bovenbouw mogen kinderen met ander schrijfmateriaal schrijven.

Kinderen die niet optimaal hun best doen maken het werk opnieuw. Door kinderen het werk opnieuw te laten maken ontmoedig je het kind wat niet tot motivatie leidt.

(Kohnstamm, 2002). Dit laatste idee is niet meegenomen tijdens dit onderzoek.

Positieve feedback en verwoorden stond centraal tijdens de sessies.

Leerkrachten reflecteren op het schrijfwerk, niet de kinderen zelf. Volgens Van Eerd-Smetsers, Alblas (2001) en Kooijman e.a. (2009) is zelfreflectie, elkaar feedback geven en zelf laten verwoorden waarom een woord goed geschreven is, motiverend voor kinderen. Dit laatste is meegenomen in dit onderzoek en blijkt voor Anne motiverend te zijn.

Is de motivatie van Anne verbeterd na de onderzoeksperiode?

Uit diagnostische gesprekken, cijfers die Anne geeft op de motivatieschaal en cijfers die ze geeft voor iedere schrijfles blijkt dat de motivatie van Anne verbeterd is.

In cijfers die Anne geeft op de motivatieschaal bij de nulmeting, tussenmeting en eindmeting is groei zichtbaar. Anne geeft bij de nulmeting gemiddeld een 4 voor de stellingen die betrekking hebben op haar motivatie en bij de tussenmeting gemiddeld een 9, hieruit blijkt een groei van gemiddeld 5 punten.

Tevens is een groei in motivatie zichtbaar in de punten die Anne toekent aan iedere schrijfles. Er is groei zichtbaar van in het begin een 6 naar uiteindelijk een 10.

Bij de voormeting geeft Anne een 4 voor het vak schrijven, dit cijfer is gegroeid naar een 10 bij de nameting. Daarnaast zijn alle opmerkingen die Anne maakt in de diagnostische gesprekken tijdens het onderzoek positief.

Doordat er een tussenmeting is gedaan is zichtbaar geworden dat Anne een groei heeft doorgemaakt tijdens het onderzoek. Bij de tussenmeting zijn de punten positiever geworden, maar vervolgens bij de nameting nog positiever. Conclusie is dat Anne meer gemotiveerd raakte gedurende het onderzoek.

Is Anne intrinsiek gemotiveerd geraakt tijdens de onderzoeksperiode? Zo ja waardoor?

In diagnostische gesprekken die met Anne zijn gevoerd tijdens en na de onderzoeksperiode en uit cijfers die Anne toekent aan stellingen op de motivatieschaal, komt naar voren dat Anne intrinsiek gemotiveerd is geraakt.

Tijdens het onderzoek is zichtbaar geworden dat alle essentiële onderdelen tijdens een les aan bod kwamen door het directe instructiemodel in te zetten. (Veenman, 1993 & Van Engen, 1998).

Van Eerd- Smetsers & Alblas, (2001) en Kooijman e.a. (2009) noemen daarbij nog motivatie vergrotende aspecten die zijn toegepast.

Per les stond één aandachtspunt centraal, waarop Anne werd beoordeeld en waarop ze zelf reflecteerde. (Schrijfcriteria Hamerling & Scholten, 2008). Dit gaf haar duidelijkheid en door zelfreflectie werden prestaties gemeten aan eigen mogelijkheden (Van Engen, 1998).

Voor de stelling "Ik vind de aandachtspunten fijn" gaf Anne bij de nameting een 9. Ze vertelde daarbij:

"De dobbelstenen en aandachtspunten vind ik leuk en fijn, dan weet ik precies wat we oefenen en waar ik op moet letten en daardoor kan ik nu mooier schrijven."

Schrijfdobbelstenen zijn motiverend voor Anne en de handschriftcriteria met bijbehorende concrete en meetbare doelen bieden haar duidelijkheid.

Anne dacht voorheen vooral na **of** ze de taak kon volbrengen, niet **hoe** ze de taak kon volbrengen. Volgens Pintrich en Schunk (2002) is een kind dan gericht op presteren.

Tijdens het onderzoek dacht Anne wel na **hoe** ze de schrijftaak moest volbrengen door middel van de aandachtspunten.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat kinderen die gericht zijn op presteren gemotiveerd kunnen worden wanneer ze begrijpen hoe ze een doel moeten bereiken en zich leren richten op de strategieën om dat doel te bereiken. (Pintrich en Schunk, 2002)

Bij de nameting gaf Anne een positieve beoordeling op de stellingen die betrekking hadden op activiteiten tijdens de schrijfles.

Door een goede uitleg, het opwekken van nieuwsgierigheid met behulp van schrijfdobbelstenen, variatie in betekenisvolle opdrachten aan te bieden in de vorm van verhalen, moppen, woordslangen etc., het oefenen met de regenbooghoofdletters en hoofdletterkaart, door Anne keuzemogelijkheid te geven door middel van een kieskastje en laten ervaren dat succes afhangt van eigen inspanning en talent wordt Anne gemotiveerd. Dit is tevens wat Kohnstamm (2002) zegt. Er is op de motivatieschaal groei zichtbaar en er is af te lezen dat ze de activiteiten beoordeelde met een 9 of 10.

Bij de nulmeting gaf Anne aan dat ze het schrijfschrift niet leuk vond, zo gaf ze voor de stelling " Ik vind het leuk om in het schrijfschrift te werken" een 2 en bij de nameting een 8.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat Anne meer gemotiveerd is geraakt voor het werken in het schrijfschrift door variatie aan te brengen in opdrachten waarbij het schrijfschrift werd ingezet.

Pintrich en Schunk (2002) geven aan dat kinderen intrinsiek gemotiveerd raken doordat ze activiteiten verrichten die hen aanspreken. Uit de resultaten zoals hier vermeld kan geconcludeerd worden dat de activiteiten Anne aanspreken en dat ze daardoor intrinsiek gemotiveerd is geraakt tijdens het onderzoek.

Wordt het zelfvertrouwen van Anne groter tijdens de onderzoeksperiode?

Anne heeft tijdens dit onderzoek inzicht gekregen in haar eigen leerproces. Haar zelfvertrouwen groeide gedurende het onderzoek. Dit blijkt uit het feit dat ze in het begin wilde dat de reflectiebladen voor haar werden ingevuld. Na 4 sessies deed ze het zelf, eerst in overleg en later geheel zelfstandig.

Anne zag zelf vooruitgang in haar schrijfwerk in het portfolio. Dit blijkt uit de stelling "Ik kan mooier schrijven dan eerst," waarvoor ze aan het einde van het onderzoek een 10 gaf.

Anne was gemotiveerd om zelf te reflecteren op haar werk, dit blijkt uit de 10 die ze gaf voor de stelling: "Zelfreflectie vind ik leuk." Zelfvertrouwen hierbij blijkt uit het feit dat ze in het begin samen wilde reflecteren op haar schrijfwerk en dit later zelfstandig wilde doen.

Tevens geeft Anne bij de nameting een 10 op drie stellingen die betrekking hebben op zelfvertrouwen; Anne vindt dat ze goed kan schrijven, goed kan reflecteren en mooier kan schrijven dan eerst. Op de stelling "Ik vind mooi en goed schrijven moeilijk" is een daling van 4 punten zichtbaar.

Anne gaf na iedere sessie aan hoe trots ze was op haar schrijfwerk. Er is een groei zichtbaar waarbij Anne de laatste zeven sessies aangeeft "super trots" te zijn op haar werk.

Tevens gaf moeder aan dat Anne meer zelfvertrouwen heeft gekregen en thuis trots haar schrijfresultaten toonde.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat haar zelfvertrouwen is gegroeid en dat ze heeft ervaren dat haar succes afhangt van eigen inspanning en talent, Anne is competenter geworden.

Hierdoor kan bevestigd worden dat inzicht in eigen leren bijdraagt aan het zelfvertrouwen en daardoor de motivatie bij het leren vergroot (Koning, 2007 en Shores & Grace, 2008).

Anne deed succeservaringen op doordat anderen positief op haar werk reflecteerden, door de "dikke duim" en haar portfolio.

Ze gaf tijdens het diagnostisch gesprek aan dat ze door reflectie ervaart dat iemand haar schrijfwerk mooi vindt.

Deze succeservaringen zijn een belangrijk aspect geweest tijdens de onderzoeksperiode, dit blijkt uit de 10 die ze bij de nameting toekent aan de stellingen die hierop betrekking hadden. ("reflecteren op elkaars werk", de "dikke duim" en de "mooiste schrijfmap.")

Dit bevestigt dat "Positiviteit" als basiskenmerk noodzakelijk is bij het moeilijke proces van het leren schrijven en een positieve opmerking moed geeft. (Litiere, 2007).

Uit dit onderzoek blijkt dat Anne succeservaringen opdeed door regelmatig aan te geven wat goed ging en dat succeservaringen het zelfvertrouwen hebben vergroot wat een positief effect had op de motivatie voor schrijflessen, zoals Van Engen (1998) aangeeft.

Uit dit onderzoek met Anne kan geconcludeerd worden dat zelfvertrouwen samenhangt met intrinsieke motivatie, zoals Kohnstamm (2002) zegt.

5.2 Het antwoord op de onderzoeksvraag

De onderzoeksvraag was: "*Hoe kan ik mijn schrijflessen voor een leerling uit groep 4 van een reguliere basisschool betekenisvol maken, zodat ze intrinsiek gemotiveerd raakt en haar zelfvertrouwen verbetert?*"

Het antwoord hierop is dat Anne intrinsiek gemotiveerd is geraakt doordat ik aansloot bij de behoeften van Anne. De lessen heb ik aangeboden volgens het directe instructiemodel, waardoor alle essentiële onderdelen aan bod zijn gekomen. Om Anne te motiveren diende ik een concreet en meetbaar doel te hanteren.

Anne is gemotiveerd geraakt doordat ik gevarieerde opdrachten heb aangeboden die in haar interesse en beleavingswereld lagen en daardoor betekenisvol waren voor haar.

Positieve feedback was voor Anne belangrijk, zowel door zelfreflectie, reflectie van anderen op haar werk, de "dikke duim", haar mooiste schrijfmap en de mondelinge positieve feedback die ik haar gaf tijdens de les. Ook het stukje extra aandacht wat Anne van mij kreeg deed haar goed. Door deze laatst genoemde punten is haar zelfvertrouwen gegroeid en ziet Anne dat ze succes bereikt door haar eigen inzet, wat haar motiveerde.

Conclusie is dat Anne intrinsiek gemotiveerd is geraakt tijdens dit onderzoek doordat de schrijflessen die ik heb aangeboden voor haar duidelijkheid hebben geboden en meer in haar belevingswereld lagen, in samenhang met verbetering van haar zelfvertrouwen.

Uit dit onderzoek blijkt dat zelfvertrouwen en positiviteit een basis zijn om Anne te motiveren voor een taak.

5.3 Passend onderwijs

Anne was onzeker en ongemotiveerd voor schrijven. Ze vond het moeilijk op school en klaagde dagelijks over hoofdpijn.

Door dit onderzoek zijn belemmeringen bij Anne weggenomen. Ze is intrinsiek gemotiveerd geraakt voor schrijven, haar zelfvertrouwen en vertrouwen in eigen kunnen is verbeterd en haar hoofdpijn is verdwenen. Anne heeft zich kunnen ontwikkelen overeenkomstig haar mogelijkheden, iets wat bij passend onderwijs essentieel is.

5.4 Aanbevelingen voor de praktijk en discussiepunten

Collega's zeggen dat kinderen niet gemotiveerd zijn voor schrijfonderwijs, niet optimaal hun best doen en dat de methode "Pennenstreken" niet motiverend is voor kinderen.

- Ik wil aan mijn collega's laten zien dat er naast de methode middelen ingezet kunnen worden om kinderen te motiveren voor schrijven en dat het directe instructiemodel alle essentiële onderdelen tijdens een schrijfles aan bod laat komen. Uit dit onderzoek blijkt dat dit effectief is geweest om kinderen te motiveren voor schrijfonderwijs. Geven de leerkrachten schrijfles via het directe instructiemodel, zouden we dit kunnen invoeren in andere groepen? Kunnen de schriftcriteria naast de methode ingezet worden om kinderen te motiveren en inzicht te geven in eigen leerproces?
- Ik wil collega's adviseren om eerst de oorzaak van het probleem te achterhalen en daar vervolgens op de juiste manier naar te handelen, passend bij het kind. Dit omdat er andere factoren een rol kunnen spelen dan

wat in eerste instantie gedacht wordt. Ik wil met mijn collega's delen hoe ik ervoor kon zorgen dat Anne meer zelfvertrouwen en vertrouwen in eigen kunnen kreeg. Deze manier van werken zou toegepast kunnen worden bij andere vakgebieden.

- Ik wil collega's vertellen dat verschillende vormen van positiviteit een basis zijn om kinderen te motiveren voor een taak.

Niet alleen de leerkracht kan daar een rol in spelen maar ook kinderen zelf en kinderen onderling.

Collega's gaven aan dat alleen zij op het schrijfwerk reflecteren, maar juist zelfreflectie en reflecteren op elkaars werk blijkt motiverend te zijn voor kinderen.

Hoofdstuk 6 Evaluatie

6.1 Mijn ervaring tijdens dit onderzoek

Tijdens dit onderzoek heb ik ervaren dat je als onderzoeker een proces doormaakt en dat er regelmatig verandering plaats vindt in een onderzoek.

Ik vond het lastig om het onderzoek klein te houden. Graag wilde ik meer onderzoeken dan wat nu naar voren is gekomen.

Ik wilde me in eerste instantie richten op motivatie én schrijfsresultaat. Maar dit was te breed. Ik zou een schrijfonderzoek moeten doen terwijl mijn prioriteit motivatie was. Een leerpunt voor mij is om een onderwerp te kiezen waarbij niet teveel problemen komen kijken.

Tijdens dit onderzoek merkte ik dat ik graag alles wilde benoemen en verantwoorden waardoor het lastig was om me aan het aantal woorden te houden. Dit is een leerpunt voor mij geweest, hierdoor heb ik geleerd om beknopter informatie weer te geven.

Doordat ik me richtte op motivatie bij Anne, een onzeker meisje, werd ik steeds meer nieuwsgierig of het zelfvertrouwen van Anne tevens zou verbeteren. Tijdens de onderzoeksperiode merkte ik dat Anne minder hoofdpijn kreeg, huppelend naar me toe kwam en meer glimlachte waardoor ik me bewust werd van het feit dat het stukje zelfvertrouwen essentieel werd voor Anne in mijn onderzoek. Bij de nameting en de data interpretatie blijkt dat het zelfvertrouwen wat bij Anne is verbeterd ervoor heeft gezorgd dat haar motivatie is gegroeid en dat deze twee begrippen samenhangen. Mijn vraag is nu: "Is het zelfvertrouwen gegroeid door de motivatie die groeide, of andersom?" Zelf denk ik dat beide aspecten voor motivatie hebben gezorgd. Eventueel had ik nog op zoek kunnen gaan naar een instrument om zelfvertrouwen specifieker te meten wanneer ik dit eerder had ontdekt, dit zou ik bij een volgend onderzoek doen.

Wat ik lastig vond is het vinden van meetinstrumenten om motivatie bij een kind te meten. Ik kon geen standaard instrumenten vinden waardoor ik zelf aan de slag ging om meetinstrumenten te maken die geschikt waren voor Anne. Het voordeel hiervan is dat ik een instrument ontwikkelde wat bij Anne en bij de schrijflessen paste.

In eerste instantie wilde ik perse een observatie uitvoeren om haar motivatie te meten. Maar na een gemaakte filmopname bleek dat dat bij Anne weinig resultaat opleverde. Zo werd mij duidelijk dat wanneer een kind betrokken lijkt te zijn het niet hoeft te betekenen dat een kind gemotiveerd is.

Ik vond dit lastig en twijfelde daardoor of ik wel goede onderzoeksmiddelen gebruikte, maar door bevestiging van mijn begeleider en critical friends ben ik met deze onderzoeksmiddelen aan de slag gegaan. Uiteindelijk bleek dat het voeren van gesprekken met Anne aan de hand van motivatieschalen relevante informatie gaf over haar motivatie en zelfvertrouwen.

6.2 Evaluatie met betrekking tot tijdsdruk en weerstand

Tijdens dit onderzoek heb ik ervaren dat afstand nemen van het onderzoek moeilijk was. Ik was iedere dag met het onderzoek bezig, thuis, op mijn werk en zelfs 's nachts. Daardoor bleef ik wel scherp, kon ik snel de draad weer oppakken en hield ik me aan mijn planning.

Tijdens het onderzoek waren er veel momenten dat ik bleef twijfelen aan mezelf. Ook waren er dagen dat ik positief was en het idee had dat ik goed bezig was. Dit waren vaak momenten dat ik positieve feedback kreeg van mijn critical friends en mijn begeleider. Op die dagen kon ik goed werken en kreeg ik alles vlot op papier. Eind mei heeft mijn directeur mijn onderzoek in zijn totaliteit gelezen en was erg enthousiast en zeer positief, hij gaf mij mede zekerheid en moed om het meesterstuk af te gaan ronden.

Hieruit kan ik voor mezelf concluderen dat voor mij "positiviteit" en "bevestiging" erg belangrijk was.

6.3 Beperkingen van dit onderzoek en mogelijke vervolgonderzoeken

- Tijdens het uitvoeren van dit onderzoek zijn aanpassingen gedaan en kwamen voor Anne nieuwe onderdelen aan bod. Om erachter te komen of Anne gemotiveerd blijft door deze manier van werken zou er langere tijd onderzoek gedaan moeten worden.

Dit leidt tot de volgende vraag: "Blijft Anne intrinsiek gemotiveerd door deze manier van werken of moeten er na verloop van tijd nieuwe aanpassingen worden gedaan?"

- Tevens kan onderzocht worden of extra aanpassingen nodig blijven.
Het kan zijn dat in vervolgssessies de variatie in opdrachten af kan nemen, doordat ze intrinsiek gemotiveerd is geraakt en haar zelfvertrouwen gegroeid is.
- Een andere manier van onderzoek zou kunnen zijn dat er bekeken wordt wat het resultaat is van kleinere aanpassingen doen, waarbij een opbouw altijd mogelijk is. De voordelen hiervan zijn dat het minder tijd vergt en dat er wordt bekeken of een kleine aanpassing voldoende is. Hier zou ik in een volgend onderzoek mee starten.
- In het schrijfresultaat van Anne is als neveneffect verbetering zichtbaar. Ik zie vooruitgang op de volgende handschriftcriteria (Van Scholten & Hamerling, 2008) : " Rompletters, lusletters en hoofdletters staan tussen de lijnen, staande en regelmatige rompen en regelmatige letterafstand."
Er zou misschien nog meer resultaat zichtbaar zijn in haar schrijfwerk als er een handschriftbeoordeling plaats vindt door middel van onderzoek dat specifiek is gericht op haar schrijfresultaat. Dit zou een vervolgonderzoek kunnen zijn. Als daarop geremedieerd wordt zou Anne nog competenter kunnen worden door eventuele zichtbare vooruitgang.

6.4 Eindevaluatie

Dit onderzoek is voor mijn ontwikkeling waardevol geweest.

Ik ben me meer bewust geworden van wat een onderzoek doen inhoudt.

Door de literatuurstudie en door alles goed te overdenken ben ik in staat geweest om een onderzoek te doen waarbij Anne, een kind uit groep 4, intrinsiek gemotiveerd is geraakt voor schrijven en ben ik in staat geweest om haar zelfvertrouwen en competentiegevoel positief te veranderen.

Door dit onderzoek ben ik me bewuster geworden van het feit dat iedere kind de aandacht en hulp verdient die het nodig heeft.

Een verrassend effect van het onderzoek dat gericht was op één kind, is dat de motivatie bij andere kinderen in de groep tevens was verbeterd.

Succeservaringen stonden centraal in dit onderzoek met Anne. Maar zelf heb ik door het uitvoeren van dit onderzoek ook een succeservaring opgedaan en is mijn motivatie voor het geven van de schrijflessen gegroeid. Er zijn momenten geweest dat ik het niet meer zag zitten, maar als ik kijk naar het resultaat ben ik erg tevreden.

Nawoord

Door het opzetten en uitvoeren van dit onderzoek heb ik mijzelf ontwikkeld tot een professionelere leerkracht en remedial teacher.

Ik ben tevreden met het resultaat; Anne is intrinsiek gemotiveerd geraakt voor de schrijflessen en haar zelfvertrouwen is verbeterd.

De ouders van Anne kwamen met de vraag of ik op deze manier met haar door wilde gaan, omdat het haar helpt en omdat ze als persoon positief is veranderd. Het onderzoek is effectief geweest.

De Intern Begeleider kwam aan me vragen of ik wilde vertellen hoe ik Anne geholpen heb. Misschien zou deze manier van begeleiden bij andere kinderen toegepast kunnen worden. Dit wilde ik bereiken met mijn onderzoek.

Ik hoop dat ik in de toekomst meer kinderen kan begeleiden door hen te motiveren en zelfvertrouwen te verbeteren, ook bij andere vakgebieden.

Ik heb mijn onderzoek kunnen opzetten en uitvoeren door steun van anderen.

Daarvoor wil ik mijn begeleider Marie- Jose de Ridder bedanken. Door haar goede feedback en vragen kon ik mijn onderzoek voortzetten wanneer ik vastliep.

Ook wil ik mijn critical friends bedanken. Door samen kritisch naar elkaars werk te kijken en elkaar hulp te bieden bleef ik zelf ook kritisch kijken tijdens het onderzoek en hielpen zij mij wanneer ik niet vooruit kon.

Anne, de ouders van Anne, mijn collega's en de fysiotherapeute wil ik bedanken voor de medewerking, zonder hen had ik mijn onderzoek niet kunnen uitvoeren.

Literatuurlijst:

- Ames, C.A. (1990). Motivation: What Teachers Need To Know. *Teachers College Record*, 91(3), p.409-422. Geraadpleegd op 8 januari 2010 via <http://www.motivatieproblemenopschool.nl/index.php?section=Oorzaken>
- Baauw- van Vledder, A. & Dijk, E. (2009). *Schrijven met zorg*. Baarn: HB uitgevers
- Eerd- Smetzers, C. & Alblas, G. (2001). *Schrijven is een vak apart*. Groningen: Wolters- Noordhoff
- Engen, A. (1998). *Schrijven als oefenvak*. Ruinen: Bariet bv.
- Hamerling, B. & Scholten, A. (2008). Feedback in het handschriftonderwijs. *JSW, februari 2010*, 32 - 35.
- Harinck, F. (2007). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen: Garant
- Hattie, J. (2008). *Visual Learning: A Synthesis of Over 800 Meta Analyses Relating tot Achievement*. Londen/New York: Routledge via Feedback in het handschriftonderwijs. *JSW, februari 2010*, 32 - 35.
- Hattie, J. (2008). *Visual Learning: A Synthesis of Over 800 Meta Analyses Relating tot Achievement*. Londen/New York: Routledge via *Docenten maken het verschil*. Geraadpleegd op 18 december 2009 via http://www.ou.nl/Docs/TijdschriftOI/OI_september_2009.pdf
- Herpen, M. (2009). *Betrokkenheid*. Helmond: Onderwijs Maak Je Samen.
- Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Utrecht/Zutphen:ThiemeMeulenhoff

- Kohnstamm, R. (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie/ II / Druk 3*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum
- Koning, L. (2007). *De nieuwe gedragsorthotheek*. Lekkerkerk: Pravoo
- Kooijmann, E, Mierlo, M & Natzijl, C. (2009). *Pak je pen*. Rosmalen: Cantal bv
- Laegenaeken, J. (2008). *Schrijfproblemen bij kinderen: een stand van zaken*. Geraadpleegd 17 december 2009 via http://users.telenet.be/calliopes/attach/Pelikan_LerenSchrijven.pdf
- Laevers, F. (2004). *Welbevinden en betrokkenheid. Richtsnoeren voor een ervaringsgerichte onderwijspraktijk*. Geraadpleegd op 3 december 2009, via <http://books.google.nl/books?id=TxLMI6XEfLMC&pg=PA36&lpg=PA36&dq=F+laevers,+welbevinden+en+betrokkenheid&source>
- Litière, M. (2007). *Mijn kind leert schrijven en hoe kan ik het helpen*. Tielt: Lannoo
- Måhlberg, K. & Sjöblom, M. (2008). *Oplossingsgericht onderwijzen*. Antwerpen- Apeldoorn: Garant
- Pelikan (2008). *Schrijfproblemen bij kinderen: een stand van zaken*. Geraadpleegd 17 december 2009 via http://users.telenet.be/calliopes/attach/Pelikan_LerenSchrijven.pdf
- Pintrich, P.R., & Schunk, D.H. (2002). *Motivation in Education. Theory, Research, and Applications. 2nd Edition*. Upper Saddle River: Merrill Prentice Hall.

- Pintrich, P.R., & Schunk, D.H. (2002). *Motivatieproblemen op school*.
Geraadpleegd op 8 januari 2010, via
<http://www.motivatieproblemenopschool.nl/index.php?section=Schoolomgeving>
<http://www.motivatieproblemenopschool.nl/index.php?section=Theoretisch>
<http://www.motivatieproblemenopschool.nl/index.php?section=Interventie>
- Shores, E & Grace, F. (1998). *The Portfolio Book*. USA: Gryphon House
vertaald door Drunen, J. (2008). *Handleiding voor het werken met portfolio's*.
Katwijk aan Zee: Panta Rhei
- Stichting Schriftontwikkeling (2009). *Aandachtspunten handschrift*.
Geraadpleegd op 23 december 2009, via <http://www.schriftontwikkeling.nl/>
- Veenman, S. e.a. (1993). *Effectieve instructie en doelmatig klassenmanagement*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger

Bijlage 1 Planning van het onderzoek

De volgende meetinstrumenten zijn ingezet om de beginsituatie in kaart te brengen.

Vraag	Instrument	Doel	Betrokkenen+ Datum
-Wat zeggen deskundigen over motivatie bij kinderen?	Literatuurstudie	- Erachter komen wat deskundigen zeggen over motivatie bij kinderen en wat ik wil meenemen in het onderzoek.	- Marieke Nooijen - Januari-februari 2010
-Hoe motiveren 4 collega's in groep 1 tot en met 3 de kinderen voor schrijven?	Gestructureerd interview met 2 collega's van groep 1/2 en 2 collega's van groep 3	- Erachter komen hoe collega's kinderen motiveren en eventuele tips meenemen in mijn onderzoek.	- 2 collega's van groep 1/2 - 2 collega's van groep 3 - Marieke Nooijen Februari 2010
- Hoe motiveren vijf collega's in groep 4 tot en met 8 de kinderen voor schrijfonderwijs?	Vragenlijst.	- Erachter komen hoe collega's kinderen motiveren en eventuele tips meenemen in mijn onderzoek.	-Collega's van groep 1 tot en met 8 -Marieke Nooijen Februari 2010
-Hoe motiveert een fysiotherapeute kinderen met schrijfproblemen?	Gestructureerd interview met een fysiotherapeute.	Informatie winnen en eventuele tips meenemen in mijn onderzoek.	Fysiotherapeute -Marieke Nooijen 3 maart 2010

- Hoe is de betrokkenheid en motivatie van Anne tijdens een schrijfles? - Wat zou Anne graag willen tijdens een schrijfles?	Diagnostisch gesprek aan de hand van een motivatieschaal.	In kaart brengen waarom Anne niet gemotiveerd is voor de schrijflessen en wat ze graag anders wil zien.	- Marieke Nooijen - Anne 23 februari 2010
--	---	---	---

Tijdens het uitvoeren van de sessies worden de volgende instrumenten ingezet.

Vraag	Instrument	Doel	Betrokkenen+ Datum
- Hoe meet ik de motivatie van Anne en hoe kom ik erachter of haar motivatie voor de schrijflessen groeit?	-Portfolio waarin Anne schrijfwerk verzamelt. -Reflectiebladen voor Anne - Diagnostisch gesprek aan de hand van een motivatieschaal.	-Erachter komen of Anne meer gemotiveerd is doordat het onderwijs verandert. - Door de motivatieschaal en het diagnostisch gesprek wordt duidelijk of de motivatie voor de schrijflessen groeit en welke schrijfactiviteiten Anne prikkelen.	- Marieke Nooijen - Anne Maart- April 2010 Diagnostisch gesprek na 6 sessies + na 12 sessies.
- Is het zelfvertrouwen van Anne groter geworden?	- Portfolio - Reflectiebladen - Diagnostische gesprekken aan de hand van de motivatieschaal.	- Stellingen die betrekking hebben op zelfvertrouwen worden ingevuld. Er wordt bekeken of er een groei zichtbaar is.	- Marieke Nooijen - Anne - Maart- April 2010

		- Anne is positief over haar schrijfwerk - Door de reflectiebladen wordt zichtbaar of haar zelfvertrouwen verbeter is.	
-Hoe creëer ik een rijke schrijfomgeving zodat Anne intrinsiek gemotiveerd is?	- Portfolio - Reflectiebladen -Schrijfcriteria/ Aandachtspunten van Hamerling (2009). - Directe instructiemodel - Schrijfdobbelsteen+ hoofdletterdobbelsteen. - Kieskastje	- Prestaties worden gemeten aan eigen werk. Anne doet succeservaringen op, haar competentiegevoel groeit. - Leerproces bijhouden. Anne reflecteert op haar eigen werk en haar competentiegevoel groeit. - Aandachtspunten voor beter schrijfresultaat en succeservaring.	- Marieke Nooijen - Anne - Kinderen in de groep. - Maart- April 2010 - Na iedere schrijfles
- Wat voor effect hebben de schrijflessen voor mezelf en voor de andere kinderen?	-Logboek voor mezelf met reflectiebladen - Portfolio van Anne - Schrijfresultaten - Reflectiebladen van Anne en diagnostisch gesprek met Anne	-Mijn eigen leerproces in kaart brengen. -Effect van mijn leerkrachtgedrag op Anne in kaart brengen.	- Marieke Nooijen - Maart- April 2010

Bijlage 2 Gestructureerd Interview collega's groep 1 tot en met 3.

Dit is de vragenlijst die is afgenomen bij het interview met de collega's van groep 1 tot en met 3. Tevens is een uitgewerkt verslag toegevoegd.

Vragen:

1. Hoe zorg je er tijdens de schrijfactiviteit/ schrijfles voor dat kinderen gemotiveerd worden voor schrijven?
- 1a. Besteed je op een motiverende manier aan de algemene en specifieke schrijfvoorwaarden? Zo ja, hoe doe je dat?
2. Hoeveel kinderen zitten er in de klas die niet gemotiveerd zijn voor fijn motorische handelingen of voor de schrijfles?
3. Hoeveel kinderen in de klas krijgen extra begeleiding voor motoriek/ schrijven?
4. Wordt er bij de extra begeleiding van kinderen rekening gehouden met motivatie? Zo ja, op welke manier?
5. Groep 1/2: Werken jullie met een methode voor schrijven? Zo ja, zijn de kinderen gemotiveerd? Laten ze een betrokken houding zien?
6. Hoe merk jij dat kinderen betrokken en gemotiveerd zijn tijdens de schrijfactiviteit/ schrijfles?
7. Van welke schrijfactiviteiten herinner jij je dat kinderen veel plezier hebben gehad?
8. Houd je bij de beoordeling van het schrijfproduct rekening met motivatie, zo ja op welke manier doe je dat?
9. Volg je de methode precies of zet je zelf weleens andere leermiddelen in of andere werkvormen om kinderen te motiveren of de betrokkenheid te vergroten? Zo ja, wanneer? Welke middelen of werkvormen?
10. Vind je dat er op school genoeg materialen aanwezig zijn om de kinderen te motiveren voor schrijfonderwijs?

Uitgewerkt verslag van het gestructureerd interview met twee collega's van groep 1/2

In de kleutergroepen worden schrijfactiviteiten aangepast aan een thema. Eén leerkracht maakt zelf werkbladen voor alle kleutergroepen met behulp van de methode "Pennenstreken." Op school zijn weinig materialen aanwezig om kinderen te motiveren.

Om aan de algemene en specifieke schrijfvoorwaarden te werken, werken kinderen met ontwikkelingsmateriaal, kralenplank, klei en tijdens knutselactiviteiten.

Bij tekenen/ kleuren wordt gelet op de pengreep.

Er zijn in beide groepen twee kinderen die niet gemotiveerd zijn voor fijn motorische oefeningen, dit zijn kinderen die er moeite mee hebben en kinderen die de opdrachten vluchtig maken.

Dit schooljaar zijn er geen kinderen die extra begeleiding krijgen voor motoriek, vorig schooljaar kregen drie kinderen begeleiding voor motoriek. Toen werd er rekening gehouden met motivatie door opdrachten te variëren en kinderen keuze-mogelijkheid te geven.

De leerkrachten merken dat kinderen betrokken en gemotiveerd zijn doordat ze geconcentreerd aan het werk zijn, aan een betrokken houding en enthousiaste uitspraken die kinderen doen.

Kinderen die meer kunnen dan gemiddeld krijgen weleens een werkje van groep 3, de leerkrachten zien bij die kinderen een hoge betrokkenheid en motivatie.

Door de schrijfopdrachten "spannend" in te leiden ontstaat er een betrokken houding bij de kinderen en gaan de kinderen gemotiveerd aan de slag.

Schrijfactiviteiten van kinderen worden beoordeeld, maar er wordt niet gereflecteerd met de kinderen. Alleen kinderen die het beter kunnen dan dat ze laten zien, moeten de taak opnieuw maken.

Uitgewerkt verslag van het gestructureerd interview met twee collega's van groep 3.

In groep 3 wordt gewerkt met de methode "Pennenstreken." Deze methode wordt over het algemeen precies gevolgd.

Om kinderen te motiveren wordt er een muziekje aangezet tijdens de schrijfles en krijgen de kinderen van de leerkracht een bloemetje of vlaggetje bij een woord of regel die heel mooi geschreven is. De kinderen krijgen tussendoor feedback.

Er zijn in totaal vier kinderen die niet gemotiveerd zijn voor schrijven, dit zijn kinderen die moeite hebben met schrijven. Die kinderen krijgen extra begeleiding door ze extra werkbladen te laten schrijven en letters extra te laten oefenen. De leerkrachten geven deze kinderen veel positieve feedback.

De leerkrachten merken dat kinderen betrokken en gemotiveerd zijn doordat ze een actieve houding laten zien en doordat ze geconcentreerd werken.

Activiteiten waarbij kinderen plezier hebben zijn de motoriekoefeningen, liedjes voor de zithouding waarbij zij het digibord inzetten en muziek tijdens het schrijven.

Afwisseling hiervan motiveert kinderen.

Het digibord is vanaf dit schooljaar in te zetten tijdens de schrijflessen, dit is erg motiverend voor de kinderen.

Bij de beoordeling van het schrijfproduct wordt rekening gehouden met motivatie door veel positieve feedback te geven en de bloemetjes en zonnetjes die kinderen van de leerkracht krijgen op een bladzijde.

Bijlage 3 Gestructureerd interview met een kinderfysiotherapeute

Dit is de vragenlijst die afgenomen is bij de fysiotherapeute met daaronder het uitgewerkte verslag.

Vragenlijst

1. Vanaf welke leeftijd wordt fysiotherapie voor schrijven gegeven?
2. Waaraan zou het kunnen liggen dat kinderen niet gemotiveerd zijn voor de schrijflessen?
3. Waaraan kan het liggen dat kinderen in groep 4 soms een slechte schrijfmotoriek hebben?
4. Anne heeft een verkeerde potlood/penhantering. Leidt een slechte potlood of -penhantering automatisch tot een minder goed handschrift? Moet ik haar daar in begeleiden en zo ja hoe kan ik dat aanpakken op een motiverende manier?
5. Denk je dat motivatie invloed heeft op het schrijfproduct? Zo ja wat voor invloed zal het hebben?
6. Heeft het soort schrijfmateriaal invloed op het handschrift? Wat vind je van het schrijven met vulpen? Wat is volgens jou het beste schrijfmiddel?
7. Worden er veel kinderen met schrijfproblemen aangemeld en merk je dat die kinderen niet gemotiveerd zijn? Zo ja, hoe merk je dat?
8. Hoelang zijn kinderen in behandeling als het gaat om schrijfproblemen? Wat bereik je over het algemeen met de behandeling?
9. Merk jij dat kinderen die moeite hebben met schrijven niet gemotiveerd zijn en hoe houd jij daar rekening mee?
10. Hoe motiveer je kinderen tijdens de behandeling?
11. Heb je ideeën en tips om kinderen op een motiverende manier te begeleiden of om andere werkvormen te gebruiken tijdens de schrijflessen dan alleen via de methode?

Uitgewerkt verslag:

Het gestructureerd interview met de fysiotherapeute is op 3 maart 2010 gehouden. De fysiotherapeute kreeg verschillende vragen die van te voren zijn opgesteld. Hierbij het verslag van het interview.

Vanaf groep 1 komen er kinderen voor fysiotherapie voor schrijven. Die kinderen komen dan meestal omdat ouders of de leerkracht zien dat het kind moeite heeft met de fijne motoriek.

Een motivatieprobleem voor de schrijflessen kan verschillende oorzaken hebben. Het kan een motorisch probleem zijn (het kind kan het niet), een cognitief probleem (een kind kan de letters niet onthouden), het kind kan faalangstig zijn, het kind heeft een bijkomend gedragsprobleem (adhd) en het kind zal intrinsiek gemotiveerd moeten zijn. Vanuit deze oorzaken vertelt ze dat motivatie zeker invloed kan hebben op het schrijfproduct.

Een verkeerde potlood/penhantering kan een minder goed handschrift veroorzaken. Wanneer een kind in groep 4 een verkeerde potlood/pengreep heeft en goed leesbaar schrijft hoef je dit niet meer te verbeteren, mits het kind er bijvoorbeeld schrijfkrimp van krijgt. Bij Anne is dit niet het geval. Ze adviseert me om dit niet te verbeteren bij haar. Wanneer je dit toch gaat begeleiden zul je zien dat ze telkens terug zal vallen op haar "oude" pengreep wat zeker niet motiverend is voor Anne. Een potlood/pengreep kun je verbeteren/begeleiden tot ongeveer kerst in groep 3. Daarna heeft het in de meeste gevallen geen effect.

Het beste soort schrijfmateriaal is kind afhankelijk. Er is verschil in materiaal waarop ze schrijven en materiaal waarmee ze schrijven. Dunner materiaal is moeilijker hanteerbaar dan dikker materiaal. Ze is van mening dat de meeste kinderen pas in groep 6-7 toe zijn aan het schrijven met vulpen. Vaak wordt dit klassikaal aangeboden en is het voor de leerkracht lastig om hierin te differentiëren binnen een groep.

De meeste kinderen die aangemeld worden voor fysiotherapie voor schrijven zijn kleuters of kinderen in groep 3 met een motorisch probleem. Uit groep 4 tot en met 7 worden kinderen aangemeld omdat het handschrift niet leesbaar is of het tempo te laag ligt.

Vooraf bij kinderen uit groep 4 tot en met 7 merkt ze regelmatig dat er geen motivatie is omdat ze het moeilijk vinden.

De duur van de behandeling ligt aan het probleem en de ontwikkeling dat het kind door maakt. Wanneer het een motorisch probleem is, is de duur gemiddeld 8 maanden. Het probleem wordt niet altijd helemaal verholpen, maar meestal zo dat

het kind goed vooruit kan en er eventueel adviezen naar de leerkracht gaan om het kind te kunnen begeleiden.

Het kind moet het handschrift zelf kunnen lezen maar ook anderen moeten het kunnen lezen.

Om kinderen te motiveren is een duidelijke uitleg naar het kind toe heel belangrijk.

De oefeningen moeten uitdagend zijn en er moet nieuwsgierigheid opgewerkt worden bij kinderen. Het kind moet intrinsiek gemotiveerd worden zodat het zelf prestatie wil leveren. Het is belangrijk om aan te sluiten bij de belevingswereld van het kind. Positieve productgerichte en procesgerichte feedback zijn belangrijk.

Benadruk vooral het goede, rode strepen in een schrift vindt ze uit den boze.

Ook moet het kind zelf ervaren dat ze het kan; succeservaringen opdoen door zelf te reflecteren op het werk. Laat het kind eerst zelf reflecteren en daarna pas jij als begeleider.

Varieer in opdrachten en oefeningen.

Bijlage 4 Vragenlijst collega's van groep 4 tot en met 8

Dit zijn de vragen die ik heb voorgelegd aan de collega's van groep 4 tot en met 8. Tevens is een uitgebreid verslag van de resultaten weergegeven.

1. Hoe vaak geef je schrijfonderwijs/ schrijfles?
2. Hoeveel kinderen zitten er in de klas die niet gemotiveerd/betrokken zijn voor fijn voor de schrijfles?
3. Hoeveel kinderen in de klas krijgen extra begeleiding voor motoriek/ schrijven?
4. Wordt er bij de extra begeleiding van kinderen rekening gehouden met motivatie?
5. Vind je dat er op school genoeg materialen aanwezig zijn om de kinderen te motiveren voor schrijfonderwijs?
6. Zet je zelf weleens andere leermiddelen in of andere werkvormen dan de methode om kinderen te motiveren of de betrokkenheid te vergroten?
7. Vind je dat de kinderen in je groep gemotiveerd zijn voor schrijflessen?

Verslag van de resultaten

Uit de antwoorden op de vragen komt naar voren dat er in groep 4 en 5 schrijfles op het rooster staat en in groep 6 tot en met 8 zit alleen in de weektaak een schrijfbladzijde wordt geschreven.

Kinderen die moeite hebben met schrijven worden niet op een motiverende manier begeleidt.

Alleen in groep 5 wordt rekening gehouden met motivatie door het belonen met stickers en stempels en laten schrijven met gekleurde pennen, ook mogen de kinderen soms eigen zinnen maken. In groep 6 mogen kinderen weleens schrijven met een andere pen of fjnnschrijver.

Alle leerkrachten geven aan dat de methode niet motiverend is voor kinderen. Alleen een aantal kinderen die mooi kunnen schrijven vinden het vak schrijven leuk. In iedere groep zitten gemiddeld 4 kinderen die volgens de leerkrachten niet gemotiveerd zijn voor schrijven. Leerkracht groep 5 geeft aan dat ze zelf ook niet

gemotiveerd is voor de schrijflessen, ze vindt het schrijfschrift niet zo zinvol vanaf groep 5.

Het schrift wordt niet als betekenisvol gezien en één leerkracht geeft aan dat het niet belangrijk is dat de methode kinderen motiveert.

Volgens de leerkrachten zijn er alleen dat kroontjespennen aanwezig zijn die je bij de schrijflessen kunt gebruiken, ander schrijfmateriaal is niet bekend. Deze worden niet ingezet.

In groep 4 worden regelmatig bewegingsoefeningen/ ontspanningsoefeningen uit de methode van Henk Schweitzer ingezet en wordt er regelmatig muziek aangezet, beide onderdelen motiveren de kinderen. Ook krijgen de kinderen een zonnetje bij een woord wat erg netjes is geschreven en schrijven de kinderen sinds kort met vulpen, hetgeen ze erg leuk vinden. In groep 6 mogen de kinderen die mooi hebben geschreven een bladzijde met gelpen schrijven, dit motiveert kinderen.

Bijlage 5 Motivatieschaal beginsituatie

Deze motivatieschaal is voor de nulmeting gebuikt en later ook voor de tussenmeting en eindmeting.

Motivatieschaal – schrijven

Naam:

1. Als ik op het bord zie dat we vandaag gaan schrijven, vind ik dat leuk.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2. Ik heb altijd zin in schrijven.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3. Ik vind het leuk om in het schrijfschrift te werken

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4. Ik kan goed schrijven

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

5. Ik vind mooi en goed schrijven moeilijk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6. Als de schrijfles begint zit ik meteen klaar, omdat ik er zin in heb

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

7. Als ik het vak schrijven een punt mag geven is dat een:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

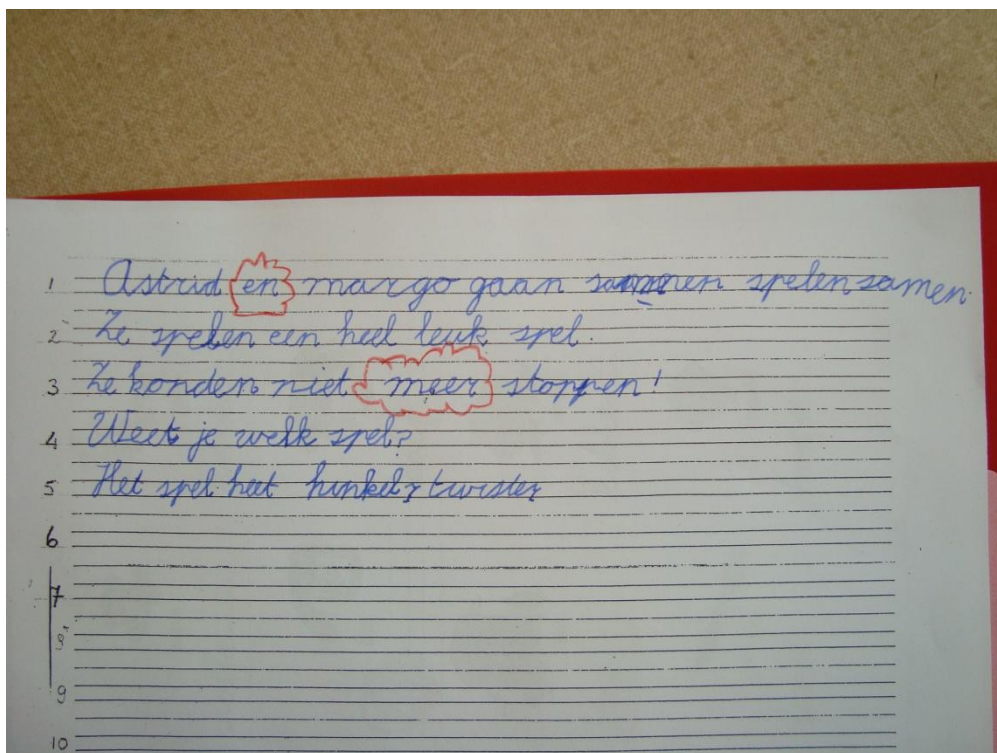
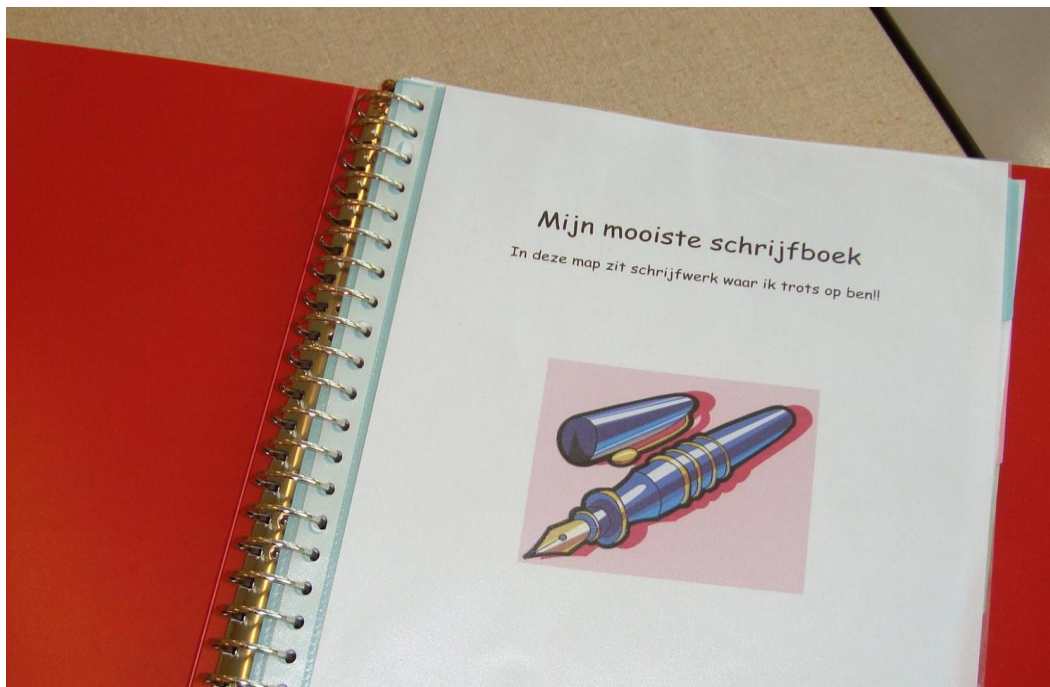
Waarom vind je schrijven leuk of niet leuk?

Vind je schrijven belangrijk? Waarom wel of waarom niet?

Wat zou jij graag anders willen tijdens een schrijfles? Heb je ideetjes om de schrijfles nog leuker te maken voor jou?

Bijlage 6 Voorbeeld portfolio Anne

Anne had een portfolio "Mijn mooiste schrijfmap" waar ze haar schrijfwerk in bewaarde waar ze trots op was. Tevens zitten daar de reflectiebladen in die ze na iedere sessie invulde.

Bijlage 7 Reflectieblad Anne

Voorbeeld van het reflectieblad wat Anne na iedere sessie invulde.

Reflectieformulier

Datum:

Op dit werk ben ik::	Trots	Heel trots	Super trots
			

Omdat:

☐ Ik goed mijn best heb gedaan

☐ Ik heel mooi geschreven heb

☐ _____

Wat heb ik er van geleerd:

☐ Schrijven is leuk

☐ Ik kan heel netjes tussen de lijnen schrijven

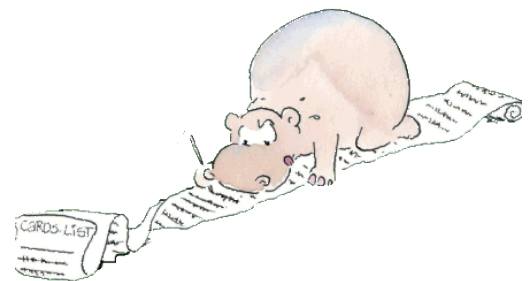
☐ De lusletters hebben een mooie rechte lijn

☐ Ik heb de letters even schuin geschreven

☐ Ik heb gelet op de hoogte en breedte van de letters

☐ Ik heb goed gelet op de afstand tussen de letters

☐ Ik heb de letters op de juiste manier aan elkaar vast gemaakt.

Wat vond ik leuk in deze schrijfles:

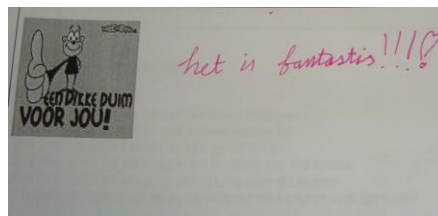
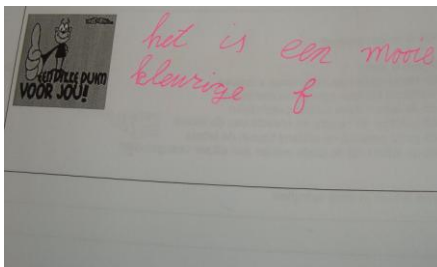
Ik geef deze les een:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Omdat:

Waar let ik de volgende les op:

Hieronder krijg ik nog een dikke duim van : _____

Bijlage 8 Motivatieschaal met toegevoegde stellingen

Dit is de motivatieschaal met toegevoegde stellingen die betrekking hadden op de nieuwe onderdelen van de schrijfles. Deze motivatieschaal is na zes sessies en als eindmeting afgenomen.

Motivatieschaal – schrijven

Naam:

1. Als ik op het bord zie dat we vandaag gaan schrijven, vind ik dat leuk.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

2 Ik heb altijd zin in schrijven.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

3 Ik vind het leuk om in het schrijfschrift te werken

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

4 Ik kan goed schrijven

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

5 Ik vind mooi en goed schrijven moeilijk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

6. Als de schrijfles begint zit ik meteen klaar, omdat ik er zin in heb

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

7. Als ik het vak schrijven een punt mag geven is dat een:

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

8. Ik vind het leuk om de ontspanningsoefeningen te doen

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

9. Ik vind het fijn om de hoofdletters extra te oefenen met de regenboog hoofdletters

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

10. Ik vind de schrijfdobbelstenen leuk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

11. Het is fijn om iedere week met een aandachtspunt te werken.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

12. Zelf kijken waar ik goed op het aandachtspunt heb gelet vind ik fijn

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

13. Ik kan zelf heel goed zien wanneer ik goed op het aandachtspunt heb gelet

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

14. Het schrijfwerk van mijn maatje nakijken vind ik leuk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

15. Ik vind het kieskastje leuk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

16. Ik vind de opdrachten in het kieskastje leuk om te maken

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

17. Mijn mooiste schrijfmap vind ik leuk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

18. Ik wordt blij als ik naar mijn mooiste schrijfmap kijk

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

19. De dikke duim die ik van iemand krijg na de schrijfles vind ik fijn

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

20. Ik vind dat ik nu nog mooier kan schrijven dan eerst

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Waarom vind je schrijven leuk of niet leuk?

Vind je schrijven belangrijk? Waarom wel of waarom niet?

Wat zou jij nog graag anders willen tijdens de schrijfles? Heb je ideetjes om de schrijfles nog leuker te maken voor jou?

Vind je het schrijven leuker dan eerder toen we alleen maar in het schrijfschrift werkten?
Waarom vind je dat?

Bijlage 9 Diagnostische gesprekken

Hier geef ik de diagnostische gesprekken met Anne weer die bij de nulmeting, tussenmeting en eindmeting zijn gevoerd aan de hand van de motivatieschalen.

Nulmeting:

Anne gaf aan dat ze schrijven wel belangrijk vindt omdat ze later goed wil kunnen schrijven, ze wil leren om nog mooier te schrijven.

Anne vertelde dat ze het soms wel beter kan dan dat ze laat zien, dat komt omdat ze er dan geen zin in heeft en de schrijfles saai vindt.

Anne gaf aan dat ze het schrift niet altijd leuk vindt, vooral nieuwe hoofdletters leren niet, de hoofdletters vond ze nog steeds moeilijk.

Bij de vraag wat ze graag anders zou willen tijdens een schrijfles en of ze zelf nog leuke ideeën had om de schrijfles leuker te maken vertelde ze het volgende:

- Briefjes schrijven, zelfbedachte woordjes, zinnnetjes en verhalen schrijven, kleurpotloden gebruiken en iets over dieren of paarden schrijven.

Tussenmeting:

Anne glimlacht als ze de cijfers omcirkelt.

Ze geeft aan dat ze ontspanningsoefeningen fijn vindt en de dobbelsteen en het kieskastje vindt ze leuk. "Eigenlijk vind ik alles leuk!" vertelt ze.

Ze vind het nu leuker om in het schrijfschrift te werken omdat ze nu goed weet waar ze op moet letten door de aandachtspunten. Zelf nakijken en samen nakijken vindt ze fijn en ze geeft zelf aan dat ze goed kan zien of ze mooi heeft geschreven.

Nu vindt ze het leuk om de hoofdletters te oefenen met de "regenbooghoofdletters."

Ze geeft aan dat ze de hoofdletters nog steeds lastig vindt maar Anne is blij met de hoofdletterkaart en het aandachtspunt op haar tafel.

Ze vertelt dat ze de map heel leuk vindt, ze is er trots op. Anne is blij met de "dikke duim" die ze na iedere schrijfles krijgt omdat ze dan kan zien wie heer werk mooi vindt.

Eindmeting:

Anne straalt en lacht als ze bij me mag komen.

Anne vertelt dat ze eigenlijk alles leuk vindt. Ze vindt het schrijfschrift leuker ze het nu niet helemaal hoeft te maken en omdat we er ook andere dingen bij doen.

De opdrachten vindt ze leuk en ze vindt het fijn dat ze de verhaaltjes nu niet zelf hoeft te verzinnen, maar alleen af hoeft te maken.

Schrijven vindt Anne belangrijk omdat ze dan mooie brieven kan sturen naar haar penvriendin.

Anne kan niets meer bedenken om de schrijfles leuker te maken omdat we alleen maar leuke dingen doen.

Ze vertelt dat haar hoofdpijn is verdwenen en dat het komt omdat ik haar zo goed help, doordat we leuke dingen doen tijdens de schrijfles, door de schrijfmap en door alle complimentjes die ze krijgt. Anne vertelt dat ze blij wordt van al die complimenten.

Tot slot vertelt ze dat schrijven en natuur haar lievelingsvakken zijn.

Bijlage 10 Inhoud van de sessie en zeven voorbeeldsessies

Hieronder staat de inhoud van de schrijflessen beschreven. Tevens zijn zeven uitgevoerde sessies toegevoegd. Omdat de sessies iedere week terug kwamen met enkele aanpassingen en uitgebreid zijn beschreven was het niet nodig om alle twaalf de sessies toe te voegen.

Inhoud schrijflessen:

Voor de schrijflessen heb ik het directe instructiemodel toegepast. Van Eerd-Smetsers, en Alblas (2001) schrijven hoe een goede schrijfles eruit ziet. Ik heb die onderdelen in het directe instructiemodel terug laten komen in mijn schrijflessen. Het is volgens Hamerling (2008) en Hattie (2009) belangrijk dat kinderen een of twee aandachtspunten mee krijgen in de les. Ze weten wat het doel is en beoordelen daarop.

Ik heb 6 kaarten gemaakt met de aandachtspunten voor schrijfonderwijs.

Elke aandachtspunt heeft een ander symbool en een andere kleur. Die symbolen komen terug op de schrijfdobbelsteen. Iedere les komt er een ander aandachtspunt aan de orde. Een kind uit de groep "dobbelt" het aandachtspunt. Daarbij wordt er rekening mee gehouden dat de aandachtspunten afwisselen.

Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen en blijft hangen tot de volgende schrijfles. Eerst moeten de kinderen de aandachtspunten goed begrijpen. Daar wordt aandacht aan besteed in de eerste lessen dat daarmee gewerkt wordt.

Mijn verwachting is dat de kinderen er later in groep 4 bij andere vakgebieden ook rekening mee gaan houden.

Mijn streven is dat op een gegeven moment de kinderen de symbolen kennen en onder het werk nog alleen het symbool komt te staan zodat ze weten waar ze de volgende keer op moeten letten. Ook kun je het symbool eronder schrijven met een zonnetje eromheen, dan weten ze dat ze dat heel goed doen.

De kinderen hebben nu alle hoofdletters geleerd, maar ik merk dat ze nog moeite hebben met de vorm en richting. Anne geeft zelf ook aan dat ze de hoofdletters moeilijk vindt, deze reactie krijg ik ook van andere kinderen in de groep. Ik wil hier extra aandacht aan besteden omdat zie hoofdletters nu geautomatiseerd gaan worden en dit moet op de juiste manier gebeuren. (goede richting+ vorm)Daarvoor

heb ik een hoofdletterdobbelsteen gemaakt, waarbij 6 verschillende hoofdletters staan. Een kind dobbelt een hoofdletter en dat wordt de letter van de les, dus iedere les staat een andere hoofdletter centraal die extra wordt geoefend. Doordat er folie op zit waarop met krijt geschreven kan worden kan ik elke les andere hoofdletters erop schrijven.

Op mijn school wordt een methode niet los gelaten. Ik wil in mijn schrijflessen de methode inzetten, maar dan afgewisseld met andere opdrachten waarbij de kinderen ook keuzemogelijkheid krijgen. Ik hoop het schrijven daarmee meer betekenis te geven.

Ook is het feedback geven en reflecteren een belangrijk onderdeel van de schrijflessen.

Anne krijgt een portfolio waarin ze werk gaat bewaren, daarnaast een logboek met reflectiebladen. Die vullen we samen in.

Er wordt tijd besteed aan ontspanningsoefeningen. Hiervoor heb ik instructiekaarten gemaakt die in een trommel zitten, een kind kiest een ontspanningsoefening.

De tweede schrijfles wordt telkens een les m.b.v een kieskastje voor schrijven.

Daarin zitten opdrachten die kinderen in tweetallen op een werkblad gaan maken. Ze gaan daarbij elkaar feedback geven en letten op het aandachtspunt dat in de voorgaande les aan bod is gekomen. Ook zitten daar ontspanningsoefeningen in die kinderen per tweetal uitkiezen. Op een gezamenlijk moment wordt die oefening uitgevoerd.

Sessie 1**Datum: 09-03-2010****Middelen:****Tijd: 8.30 uur- 9.00 uur**

- Schrijfdobbelsteen met aandachtspunten
- Schrijfdobbelsteen hoofdletters.
- Werkblad "Feest in mijn pen"
- Werkblad "regenbooghoofdletter"
- Kleurpotloden
- Vulpen

Na de les:

- Portfolio Anne
- Reflectieblad Anne
- Mijn portfolio

Beginsituatie/ terugblik	Gedicht: "Het is feest in mijn pen.." (zie bijlage) Een gedeelte uit dit gedicht wordt het uitgangspunt bij ieder aandachtspunt. De beginsituatie wordt aangegeven. De kinderen gaan de schrijfletters met hoofdletters verder inoefenen, waarbij in iedere les een ander aandachtspunt aan bod komt om een nog beter schrijfresultaat te krijgen. Ieder les staat een hoofdletter centraal die wordt gedubbeld met de "hoofdletterdobbelsteen."
Leerdoel/ oriëntatie	M.b.v. de dobbelsteen dobbelt Anne het aandachtspunt van de dag, daarop gaan we extra letten in de schrijfles. Voor ieder aandachtspunt is een symbool aangegeven dat bekend is bij de kinderen en ieder aandachtspunt heeft een eigen kleur. Het aandachtspunt komt in het groot op het bord te hangen. (Scholten en Hamerling 2008) M.b.v. de hoofdletterdobbelsteen wordt de hoofdletter van de les bepaald. De vorm en richting worden extra geoefend.
Instructie + begeleide inoefening	1. We beginnen met een korte ontspanningsoefening. 2. Er wordt aandacht besteed aan een goede schrijfhouding, penhantering en bladligging. Dit doe ik aan de hand van

	leerkrachtassistent "Pennenstreken" groep 3. (digibord) 3. Op het digibord wordt voorgedaan hoe de kinderen letten op het aandachtspunt van de les. Er worden zowel goede als verkeerde voorbeelden gegeven. Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen. De kinderen krijgen een werkblad, met een gedeelte uit het gedicht "Het is feest in mijn pen." Ze halen de goede en foute woorden eruit. Hierbij letten ze op het aandachtspunt van de dag. Zo worden de kinderen bekend met de bedoeling van het aandachtspunt. 4. De kinderen oefenen de hoofdletter in het groot op een vel met vier regenboogkleuren. Als laatste een donkere kleur voor de goede vorm. (Else Kooijman e.a., 2009) Daarna schrijven de kinderen de hoofdletter tussen de liniering. (zie bijlage)Ik geef positieve productgerichte en procesgerichte feedback aan Anne. 5. Dan volgt een ontspanningsoefening.
Leeractiviteiten; zelfstandige verwerking:	De kinderen schrijven de bladzijde in het schrijfschrift. Ze letten daarbij goed op het aandachtspunt van deze les. Ik loop rond en geef direct feedback. Anne krijgt extra aandacht, ze geeft aan dat ze dat als prettig ervaart. <i>Tijdens deze opdracht staat een rustig muziekje op.</i>
Evaluatie/ feedback:	Kinderen beoordelen hun eigen werk. Hierbij letten ze op het aandachtspunt van de les. Ze kleuren drie woorden waarbij ze zelf vinden dat ze goed op het aandachtspunt hebben gelet. Op dat moment ga ik bij Anne zitten om te bekijken hoe zij dat doet en ik laat haar verwoorden waarom ze een woord kiest.
Terug- en vooruitblik:	Er wordt met de kinderen besproken wat ze in deze les hebben geleerd en wat ze volgende les gaan doen.
Na de les:	- Met Anne reflecteer ik d.m.v. het reflectieblad. - Ze stopt haar werk waar ze trots op is in het portfolio. Eventueel maken we een kopie of een foto van haar werk.

	Samen met Anne bekijk ik of er verbetering is in haar schrijven. We vergelijken het werk met bladzijden die ze voorheen heeft geschreven en we bekijken of er verbetering is, waarbij het aandachtspunt weer een belangrijk element is. - Voor mezelf vul ik het reflectieformulier in wat in mijn logboek zit.
--	---

Sessie 2

Datum: 10-03-2010

Tijd: 10.30 uur- 11.00 uur

Middelen:

- Schrijfdobbelsteen hoofdletters.
- Kleurpotloden
- Vulpen
- Kieskastje met schrijfoopdrachten + ontspanningsoefeningen.

Na de les:

- Portfolio Anne
- Reflectieblad Anne

Beginsituatie/ terugblik	De beginsituatie wordt aangegeven. Wat hebben ze vorige sessie gedaan en aan welk aandachtspunt is er toen gewerkt?
Leerdoel/ oriëntatie	Het aandachtspunt komt opnieuw aan bod. Vandaag gaan de kinderen hier weer extra op letten. Het aandachtspunt hangt groot op het bord. M.b.v. de hoofdletterdobbelsteen wordt de hoofdletter van de les bepaald. De vorm en richting worden extra geoefend.
Instructie + begeleide	Ik introduceer het kieskastje voor schrijven. 1 kind kiest een ontspanningsoefening uit.

inoefening	1. We beginnen met de korte ontspanningsoefening. 2. Er wordt aandacht besteed aan een goede schrijfhouding, penhantering en bladligging. Dit doe ik aan de hand van leerkrachtassistent "Pennenstreken" groep 3. 3. Ik vraag aan de kinderen waar ze op moeten letten bij dit aandachtspunt. Op het digibord wordt voorgedaan hoe de kinderen letten op het aandachtspunt van de les. Er worden zowel goede als verkeerde voorbeelden gegeven. Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen. 4. De kinderen oefenen de hoofdletter in het groot op een vel met vier regenboogkleuren. Als laatste een donkere kleur voor de goede vorm. (Else Kooijman e.a., 2009) Daarna schrijven ze de hoofdletter tussen de liniering, deze is dik gedrukt. Ik geef positieve productgerichte en procesgerichte feedback aan Anne. 5. Dan volgt een ontspanningsoefening.
Leeractiviteiten; zelfstandige verwerking:	De kinderen schrijven 3 zinnen op blz. 2 van het schrijfschrift, deze kiezen ze zelf uit (keuzemogelijkheid) Hierbij kunnen ze de zin overschrijven. De kinderen krijgen een mop over een ezel. Deze mop gaan ze op een werkblad opschrijven. Bij beide opdrachten letten ze goed op aandachtspunt 2 (deze staat nu centraal) De kinderen kiezen een hoofdletter uit die ze extra willen oefenen. Met die hoofdletter bedenken ze een naam of woord dat ze onderaan het werkblad tussen de liniering schrijven. Daarna versieren ze de hoofdletter. Er komt een vast, klassikaal moment dat we een ontspanningsoefening uitvoeren. De kinderen voeren de oefening in tweetallen uit. Ik loop rond en geef direct feedback. Anne krijgt extra aandacht, ze geeft aan dat ze dat als prettig ervaart. <i>Tijdens deze opdracht staat een rustig muziekje op.</i>

Evaluatie/ feedback:	- Kinderen beoordelen nu hun eigen werk. Hierbij letten ze op de hoofdletter van de les en het aandachtspunt van de les. Ze kiezen zelf 1 woord uit waarbij ze zelf vinden dat ze goed op het aandachtspunt hebben gelet, daar tekenen ze een rondje omheen. Op dat moment ga ik bij Anne zitten om te bekijken hoe zij dat doet en ik laat haar verwoorden waarom ze een woord kiest.
Terug- en voorblik	Er wordt met de kinderen besproken wat ze in deze les hebben geleerd en wat er ze volgende les gaan doen.
Na de les met Anne:	- Met Anne reflecteer ik d.m.v. het reflectieblad. - Ze stopt haar werk waar ze trots op is in het portfolio. Eventueel maken we een kopie of een foto van haar werk. Samen met Anne bekijk ik of er verbetering is in haar schrijven. We vergelijken het werk met bladzijden die ze voorheen heeft geschreven en we bekijken of er verbetering is, waarbij het aandachtspunt weer een belangrijk element is.

Middelen: Kieskastje.

- Schrijfdobbelsteen hoofdletters.
- Kleurpotloden
- Vulpen
- Kieskastje met schrijfopdrachten + ontspanningsoefeningen.

Na de les:

- Portfolio Anne
- Reflectieblad Anne

Beginsituatie/ terugblik	De beginsituatie wordt aangegeven. Wat hebben ze vorige sessie gedaan en aan welk aandachtspunt is er toen gewerkt?
Leerdoel/ oriëntatie	Het aandachtspunt komt opnieuw aan bod. Vandaag gaan de kinderen hierop letten met een kiesopdracht in tweetallen uit het kieskastje. Het aandachtspunt hangt groot op het bord. M.b.v. de hoofdletterdobbelsteen wordt de hoofdletter van de les bepaald. De vorm en richting worden extra geoefend.
Instructie + begeleide inoefening	1. We beginnen met een korte ontspanningsoefening. 2. Er wordt aandacht besteed aan een goede schrijfhouding, penhantering en bladligging. Dit doe ik aan de hand van leerkrachtassistent "Pennenstreken" groep 3. 3. Op het digibord wordt voorgedaan hoe de kinderen letten op het aandachtspunt van de les. Er worden zowel goede als verkeerde voorbeelden gegeven. Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen. 4. De kinderen oefenen de hoofdletter in het groot op een vel met vier regenboogkleuren. Als laatste een donkere kleur voor de goede vorm. (Else Kooijman e.a., 2009) Daarna schrijven

	ze de hoofdletter tussen de liniering. Ik geef positieve productgerichte en procesgerichte feedback aan Anne. (tijdens deze opdracht komen de kk in tweetallen een opdracht kiezen uit het kieskastje) 5. Dan volgt een ontspanningsoefening.
Leeractiviteiten; zelfstandige verwerking:	De kinderen kiezen in tweetallen een ontspanningsoefening + een schrijfoopdracht. Ze werken samen op 1 werkblad. Er wordt goed gelet op het aandachtspunt van de les. Om de beurt schrijven ze een zin of een woord op. De ander geeft direct feedback. Hij/zij geeft feedback door een woord te kleuren in de zin die de ander heeft geschreven, waarbij heel goed is gelet op het aandachtspunt van de les. De kinderen kiezen samen een hoofdletter uit die ze extra willen oefenen. Met die hoofdletter bedenken ze een naam of woord dat ze onderaan het werkblad tussen de liniering schrijven. Daarna versieren ze de hoofdletter. Er komt een vast, klassikaal moment dat we de ontspanningsoefening uitvoeren. De kinderen voeren de oefening in tweetallen uit. Ik loop rond en geef direct feedback. Anne krijgt extra aandacht, ze geeft aan dat ze dat als prettig ervaart. <i>Tijdens deze opdracht staat een rustig muziekje op.</i>
Evaluatie/ feedback:	- Tijdens de verwerkingsopdracht reflecteren kinderen op elkaars werk. - Kinderen beoordelen nu hun eigen werk. Hierbij letten ze op de hoofdletter van de les en het aandachtspunt van de les. Ze kiezen zelf 1 woord uit waarbij ze zelf vinden dat ze goed op het aandachtspunt hebben gelet, daar tekenen ze een rondje omheen. Op dat moment ga ik bij Anne zitten om te bekijken hoe zij dat doet en ik laat haar verwoorden waarom ze een woord kiest.

Terug- en vooruitblik	Er wordt met de kinderen besproken wat ze in deze les hebben geleerd en wat er ze volgende les gaan doen.
Na de les met Anne:	- Met Anne reflecteer ik d.m.v. het reflectieblad. - Ze stopt haar werk waar ze trots op is in het portfolio. - Ik kijk samen met Anne naar haar schrijfwerk. Ik geef haar positieve feedback en kies samen met Anne nog een woord uit waar een zonnetje bij komt te staan. Samen met Anne bekijk ik of er verbetering is in haar schrijven. We vergelijken het werk met bladzijden die ze voorheen heeft geschreven en we bekijken of er verbetering is, waarbij het aandachtspunt weer een belangrijk element is. -Eventueel maken we een kopie of een foto van haar werk.

Sessie 7**Datum: 22-03-2010****Middelen:****Tijd: 10.30 uur- 11.00 uur.**

- Schrijfdobbelsteen met aandachtspunten
- Schrijfdobbelsteen hoofdletters.
- Werkblad "Feest in mijn pen"
- Werkblad "regenbooghoofdletter"
- Kleurpotloden
- Vulpen

Na de les:

- Portfolio Anne
- Reflectieblad Anne
- Mijn portfolio

Beginsituatie/ terugblik	Gedicht: "Het is feest in mijn pen.." (zie bijlage) Een gedeelte uit dit gedicht wordt het uitgangspunt bij ieder aandachtspunt. 1 De beginsituatie wordt aangegeven. De kinderen gaan de schrijfletters met hoofdletters verder inoefenen, waarbij in iedere les een ander aandachtspunt aan bod komt om een nog beter schrijfresultaat te krijgen. Ieder les staat een hoofdletter centraal die wordt gedubbeld met de "hoofdletterdobbelsteen."
Leerdoel/ oriëntatie	M.b.v. de dobbelsteen dobbelt Anne het aandachtspunt van de dag, daarop gaan we extra letten in de schrijfles. Voor ieder aandachtspunt is een symbool aangegeven dat bekend is bij de kinderen en ieder aandachtspunt heeft een eigen kleur. Het aandachtspunt komt in het groot op het bord te hangen. (Scholten en Hamerling 2008) Anne krijgt het aandachtspunt klein op haar tafel. M.b.v. de hoofdletterdobbelsteen wordt de hoofdletter van de les bepaald. De vorm en richting worden extra geoefend.
Instructie + begeleide inoefening	1. We beginnen met een korte ontspanningsoefening. Anne kiest een ontspanningsoefening uit het kieskastje.

	2. Er wordt aandacht besteed aan een goede schrijfhouding, penhantering en bladligging. Dit doe ik aan de hand van leerkrachtassistent "Pennenstreken" groep 3. (digibord) 3. Op het digibord wordt voorgedaan hoe de kinderen letten op het aandachtspunt van de les. Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen. De kinderen krijgen een werkblad, met een gedeelte uit het gedicht "Het is feest in mijn pen." Ze halen de goede en foute woorden eruit. Hierbij letten ze op het aandachtspunt van de dag. Zo worden de kinderen bekend met de bedoeling van het aandachtspunt en gaan ze er bewust naar kijken. 4. De kinderen oefenen de hoofdletter in het groot op een vel met vier regenboogkleuren. Als laatste een donkere kleur voor de goede vorm. (Else Kooijman e.a., 2009) Daarna schrijven de kinderen de hoofdletter tussen de liniering. (zie bijlage)Ik geef positieve productgerichte en procesgerichte feedback aan Anne. 5. Dan volgt de ontspanningsoefening.
Leeractiviteiten; zelfstandige verwerking:	De kinderen schrijven de bladzijde in het schrijfschrift. Ze letten daarbij goed op het aandachtspunt van deze les. Ik loop rond en geef direct feedback. Anne krijgt extra aandacht, ze geeft aan dat ze dat als prettig ervaart. Na iedere zin bekijken we samen bij welk woord ze goed op het aandachtspunt heeft gelet, daar wordt een gouden zon bij getekend. <i>Tijdens deze opdracht staat een rustig muziekje op.</i>
Evaluatie/ feedback:	Kinderen beoordelen hun eigen werk. Hierbij letten ze op het aandachtspunt van de les. Ze kleuren drie woorden waarbij ze zelf vinden dat ze goed op het aandachtspunt hebben gelet. Op dat moment ga ik bij Anne zitten om te bekijken hoe zij dat zelf doet en ik laat haar verwoorden waarom ze een woord kiest.

	Daarna wordt het schrift doorgegeven naar het maatje en zoekt het maatje nog een woord uit waarbij de ander goed op het aandachtspunt heeft gelet.
Terug- en vooruitblik:	Er wordt met de kinderen besproken wat ze in deze les hebben geleerd en wat ze volgende les gaan doen.
Na de les:	- Met Anne reflecteer ik d.m.v. het reflectieblad. Ik zit bij haar om het te bespreken, maar ze vult het nu voortaan zelf in, ze is er nu mee bekend. - Ik bekijk het schrijfwerk van Anne samen met haar. Daarbij kiezen we samen een woord uit waarbij ze goed op het aandachtspunt heeft gelet, daar tekent ze een gouden zon om heen. - Ze stopt haar werk waar ze trots op is in het portfolio. Eventueel maken we een kopie of een foto van haar werk. Samen met Anne bekijk ik of er verbetering is in haar schrijven. We vergelijken het werk met bladzijden die ze voorheen heeft geschreven en we bekijken of er verbetering is, waarbij het aandachtspunt weer een belangrijk element is. - Voor mezelf vul ik het reflectieformulier in wat in mijn logboek zit.

Middelen:

- Schrijfdobbelsteen hoofdletters.
- Kleurpotloden
- Vulpen
- Kieskastje met ontspanningsoefeningen.
- Gouden pen

Na de les:

- Portfolio Anne
- Reflectieblad Anne

Beginsituatie/ terugblik	De beginsituatie wordt aangegeven. Wat hebben ze vorige sessie gedaan en aan welk aandachtspunt is er toen gewerkt?
Leerdoel/ oriëntatie	Het aandachtspunt komt opnieuw aan bod. Vandaag gaan de kinderen hier weer extra op letten. Het aandachtspunt hangt groot op het bord. M.b.v. de hoofdletterdobbelsteen wordt de hoofdletter van de les bepaald. De vorm en richting worden extra geoefend.
Instructie + begeleide inoefening	Ik introduceer het kieskastje voor schrijven. 1 kind kiest daar een ontspanningsoefening uit. 1. We beginnen met de korte ontspanningsoefening. 2. Er wordt aandacht besteed aan een goede schrijfhouding, penhantering en bladligging. Dit doe ik aan de hand van leerkrachtassistent "Pennenstreken" groep 3. 3. Ik vraag aan de kinderen of ze nog weten waar ze op moeten letten bij dit aandachtspunt. De kinderen vertellen dit aan elkaar in een groepje. Op het digibord wordt voorgedaan hoe de kinderen letten op het aandachtspunt van de les. Er

	worden zowel goede als verkeerde voorbeelden gegeven. Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen. Anne heeft het aandachtspunt klein op haar tafel. 4. De kinderen oefenen de hoofdletter in het groot op een vel met vier regenboogkleuren. Als laatste een donkere kleur voor de goede vorm. (Else Kooijman e.a., 2009) Daarna schrijven ze de hoofdletter tussen de liniering, deze is dik gedrukt. Ze mogen de hoofdletter versieren. Ik geef positieve productgerichte en procesgerichte feedback aan Anne. 5. Dan volgt een ontspanningsoefening.
Leeractiviteiten; zelfstandige verwerking:	De kinderen schrijven 3 zinnen op blz. 8 van het schrijfschrift, deze kiezen ze zelf uit (keuzemogelijkheid) Hierbij kunnen ze de zin overschrijven. De kinderen krijgen twee verhaaltjes van 5 zinnen. Ze kiezen één verhaal uit dat ze over gaan schrijven. De laatste zin van het verhaaltje maken ze zelf af. Ik bedenk deze verhaaltjes en gebruik namen van kinderen uit de klas, dit sprak de vorige keer erg aan. Ze schrijven het verhaal op een werkblad. Bij beide opdrachten letten ze goed op het aandachtspunt (deze staat nu centraal) De kinderen kiezen zelf een hoofdletter uit die ze extra willen oefenen. Met die hoofdletter bedenken ze een naam of woord dat ze onderaan het werkblad tussen de liniering schrijven. Daarna versieren ze de hoofdletter. Er komt een vast, klassikaal moment dat we een ontspanningsoefening uitvoeren. Ik loop rond en geef direct feedback. Anne krijgt extra aandacht, ze geeft aan dat ze dat als prettig ervaart. <i>Tijdens deze opdracht staat een rustig muziekje op.</i>
Evaluatie/ feedback:	- Kinderen beoordelen nu hun eigen werk. Hierbij letten ze op de hoofdletter van de les en het aandachtspunt van de les. Ze kiezen zelf 1 woord uit waarbij ze zelf vinden dat ze goed op

	het aandachtspunt hebben gelet, daar tekenen ze een zonnetje omheen. Daarna geven ze het schrift aan een maatje om feedback te geven. Op dat moment ga ik bij Anne zitten om te bekijken hoe zij dat doet en ik laat haar verwoorden waarom ze een woord kiest.
Terug- en vooruitblik	Er wordt met de kinderen besproken wat ze in deze les hebben geleerd en wat er ze volgende les gaan doen.
Na de les met Anne:	- Met Anne reflecteer ik d.m.v. het reflectieblad. - Ze krijgt een gouden zon om een woord wat we samen uitkiezen. Bij dat woord heeft ze heel goed op het aandachtspunt gelet. - Ze stopt haar werk waar ze trots op is in het portfolio. Eventueel maken we een kopie of een foto van haar werk. Samen met Anne bekijk ik of er verbetering is in haar schrijven. We vergelijken het werk met bladzijden die ze voorheen heeft geschreven en we bekijken of er verbetering is, waarbij het aandachtspunt weer een belangrijk element is.

Middelen:

- Schrijfdobbelsteen hoofdletters.
- Kleurpotloden
- Vulpen
- Kieskastje met ontspanningsoefeningen.
- Gouden pen

Na de les:

- Portfolio Anne
- Reflectieblad Anne

Beginsituatie/ terugblik	De beginsituatie wordt aangegeven. Wat hebben ze vorige sessie gedaan en aan welk aandachtspunt is er toen gewerkt?
Leerdoel/ oriëntatie	Het aandachtspunt komt opnieuw aan bod. Vandaag gaan de kinderen hier weer extra op letten. Het aandachtspunt hangt groot op het bord. M.b.v. de hoofdletterdobbelsteen wordt de hoofdletter van de les bepaald. De vorm en richting worden extra geoefend.
Instructie + begeleide inoefening	Ik introduceer het kieskastje voor schrijven. 1 kind kiest daar een ontspanningsoefening uit. 1. We beginnen met de korte ontspanningsoefening. 2. Er wordt aandacht besteed aan een goede schrijfhouding, penhantering en bladligging. Dit doe ik aan de hand van leerkrachtassistent "Pennenstreken" groep 3. 3. Ik vraag aan de kinderen of ze nog weten waar ze op moeten letten bij dit aandachtspunt. De kinderen vertellen dit aan elkaar in een groepje. Op het digibord wordt voorgedaan hoe de kinderen letten op het aandachtspunt van de les. Er

	worden zowel goede als verkeerde voorbeelden gegeven. Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen. Anne heeft het aandachtspunt klein op haar tafel. 4. De kinderen oefenen de hoofdletter in het groot op een vel met vier regenboogkleuren. Als laatste een donkere kleur voor de goede vorm. (Else Kooijman e.a., 2009) Daarna schrijven ze de hoofdletter tussen de liniering, deze is dik gedrukt. Ze mogen de hoofdletter versieren. Ik geef positieve productgerichte en procesgerichte feedback aan Anne. 5. Dan volgt een ontspanningsoefening.
Leeractiviteiten; zelfstandige verwerking:	De kinderen schrijven 3 zinnen op blz. 8 van het schrijfschrift, deze kiezen ze zelf uit (keuzemogelijkheid) Hierbij kunnen ze de zin overschrijven. De kinderen krijgen twee verhaaltjes van 5 zinnen. Ze kiezen één verhaal uit dat ze over gaan schrijven. De laatste zin van het verhaaltje maken ze zelf af. Ik bedenk deze verhaaltjes en gebruik namen van kinderen uit de klas, dit sprak de vorige keer erg aan. Ze schrijven het verhaal op een werkblad. Bij beide opdrachten letten ze goed op het aandachtspunt (deze staat nu centraal) De kinderen kiezen zelf een hoofdletter uit die ze extra willen oefenen. Met die hoofdletter bedenken ze een naam of woord dat ze onderaan het werkblad tussen de liniering schrijven. Daarna versieren ze de hoofdletter. Er komt een vast, klassikaal moment dat we een ontspanningsoefening uitvoeren. Ik loop rond en geef direct feedback. Anne krijgt extra aandacht, ze geeft aan dat ze dat als prettig ervaart. <i>Tijdens deze opdracht staat een rustig muziekje op.</i>
Evaluatie/ feedback:	- Kinderen beoordelen nu hun eigen werk. Hierbij letten ze op de hoofdletter van de les en het aandachtspunt van de les. Ze kiezen zelf 1 woord uit waarbij ze zelf vinden dat ze goed op

	het aandachtspunt hebben gelet, daar tekenen ze een zonnetje omheen. Daarna geven ze het schrift aan een maatje om feedback te geven. Op dat moment ga ik bij Anne zitten om te bekijken hoe zij dat doet en ik laat haar verwoorden waarom ze een woord kiest.
Terug- en vooruitblik	Er wordt met de kinderen besproken wat ze in deze les hebben geleerd en wat er ze volgende les gaan doen.
Na de les met Anne:	- Met Anne reflecteer ik d.m.v. het reflectieblad. - Ze krijgt een gouden zon om een woord wat we samen uitkiezen. Bij dat woord heeft ze heel goed op het aandachtspunt gelet. - Ze stopt haar werk waar ze trots op is in het portfolio. Eventueel maken we een kopie of een foto van haar werk. Samen met Anne bekijk ik of er verbetering is in haar schrijven. We vergelijken het werk met bladzijden die ze voorheen heeft geschreven en we bekijken of er verbetering is, waarbij het aandachtspunt weer een belangrijk element is.

Middelen: Kieskastje.

- Schrijfdobbelsteen hoofdletters.
- Kleurpotloden
- Vulpen
- Kieskastje met schrijfoopdrachten + ontspanningsoefeningen.

Na de les:

- Portfolio Anne
- Reflectieblad Anne

Beginsituatie/ terugblik	De beginsituatie wordt aangegeven. Wat hebben ze vorige sessie gedaan en aan welk aandachtspunt is er toen gewerkt?
Leerdoel/ oriëntatie	Het aandachtspunt komt opnieuw aan bod. Vandaag gaan de kinderen hierop letten met een kiesopdracht in tweetallen uit het kieskastje. Het aandachtspunt hangt groot op het bord. Anne heeft het aandachtspunt op haar tafel. M.b.v. de hoofdletterdobbelsteen wordt de hoofdletter van de les bepaald. De vorm en richting worden extra geoefend.
Instructie + begeleide inoefening	1. We beginnen met een korte ontspanningsoefening. 2. Er wordt aandacht besteed aan een goede schrijfhouding, penhantering en bladligging. Dit doe ik aan de hand van leerkrachtassistent "Pennenstreken" groep 3. 3. Op het digibord wordt voorgedaan hoe de kinderen letten op het aandachtspunt van de les. Er worden zowel goede als verkeerde voorbeelden gegeven. Het aandachtspunt komt groot op het bord te hangen.

	4. De kinderen oefenen de hoofdletter in het groot op een vel met vier regenboogkleuren. Als laatste een donkere kleur voor de goede vorm. (Else Kooijman e.a., 2009) Daarna schrijven ze de hoofdletter tussen de liniering. Ik geef positieve productgerichte en procesgerichte feedback aan Anne. (tijdens deze opdracht komen de kk in tweetallen een opdracht kiezen uit het kieskastje) 5. Dan volgt een ontspanningsoefening.
Leeractiviteiten; zelfstandige verwerking:	De kinderen kiezen in tweetallen een ontspanningsoefening + een schrijfopdracht. Ze kunnen vanaf deze week kiezen uit: een schrijfopdracht waarbij ze het verhaal/ de woorden geheel zelf moeten bedenken of een verhaaltje waar ze 1 of 2 zinnen afmaken. Ze werken samen op 1 werkblad. Er wordt goed gelet op het aandachtspunt van de les. Om de beurt schrijven ze een zin of een woord op. De ander geeft direct feedback. Hij/zij geeft feedback door een woord te kleuren in de zin die de ander heeft geschreven, waarbij heel goed is gelet op het aandachtspunt van de les. De kinderen kiezen samen een hoofdletter uit die ze extra willen oefenen. Met die hoofdletter bedenken ze een naam of woord dat ze onderaan het werkblad tussen de liniering schrijven. Daarna versieren ze de hoofdletter. Er komt een vast, klassikaal moment dat we de ontspanningsoefening uitvoeren. De kinderen voeren de oefening in tweetallen uit. Ik loop rond en geef direct feedback. Anne krijgt extra aandacht, ze geeft aan dat ze dat als prettig ervaart. <i>Tijdens deze opdracht staat een rustig muziekje op.</i>
Evaluatie/ feedback:	- Tijdens de verwerkingsopdracht reflecteren kinderen op elkaars werk. - Kinderen beoordelen nu hun eigen werk. Hierbij letten ze op

	de hoofdletter van de les en het aandachtspunt van de les. Ze kiezen zelf 1 woord uit waarbij ze zelf vinden dat ze goed op het aandachtspunt hebben gelet, daar tekenen ze een rondje omheen. Op dat moment ga ik bij Anne zitten om te bekijken hoe zij dat doet en ik laat haar verwoorden waarom ze een woord kiest.
Terug- en vooruitblik	Er wordt met de kinderen besproken wat ze in deze les hebben geleerd en wat er ze volgende les gaan doen.
Na de les met Anne:	- Met Anne reflecteer ik d.m.v. het reflectieblad. - Ze stopt haar werk waar ze trots op is in het portfolio. - Ik kijk samen met Anne naar haar schrijfwerk. Ik geef haar positieve feedback en kies samen met Anne nog een woord uit waar een zonnetje bij komt te staan. Samen met Anne bekijk ik of er verbetering is in haar schrijven. We vergelijken het werk met bladzijden die ze voorheen heeft geschreven en we bekijken of er verbetering is, waarbij het aandachtspunt weer een belangrijk element is. -Eventueel maken we een kopie of een foto van haar werk.

Bijlage 11 Logboek: Mijn reflecties op de twaalf sessies

Hieronder staan mijn reflecties na iedere sessie. Vantevoren heb ik vragen opgesteld die ik na iedere sessie heb beantwoord om zo te bekijken of er eventueel veranderingen nodig zijn in mijn handelen.

Logboek

1. Voorbereiding van de les.

- Wat ga ik doen in deze schrijfles?
- Hoe ziet de opbouw van de schrijfles eruit?
- Welke middelen gebruik ik hiervoor?

2. Reflectie na iedere schrijfles

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?
- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?
- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?
- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?
- Hoe waren de reacties van andere kinderen?
- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

Reflectie na sessie 1:

- **Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?**
 - Ontspanningoefeningen, dit sprak kinderen aan.
 - Per les een aandachtspunt + hoofdletter centraal zetten.
 - Aandachtspunt inoefenen door middel van een werkblad.
 - Hoofdletter extra inoefenen door middel van regenboogletter.
 - Kinderen reflecteren zelf op hun werk n.a.v. het aandachtspunt.
 - De leerkracht zoekt een woord en zet er een zonnetje bij.
- **Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?**
 - Regenboogletter; goede inoefening van de hoofdletter, kinderen waren enthousiast.
 - A. kan goed reflecteren op haar werk; ziet bij welke letters ze goed op het aandachtspunt heeft gelet.
 - Kinderen vonden het gedicht "Het is feest in mijn pen" erg leuk.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

- Onderaan werkblad regenboogletter; onduidelijkheid tussen welke lijnen ze moesten schrijven. Ik zorg ervoor dat de lijnen de volgende keer dikgedrukt zijn. Ik moet ervoor waken dat de les niet te lang wordt, niet teveel onderdelen in één les stoppen. Ik besteed volgende les nog een keer extra aandacht aan het aandachtspunt. Ik laat het aandachtspunt een week aan bod komen in plaats van een les.

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

- Anne geeft een 6 voor de schrijfles. Ze vond een aantal punten heel leuk, maar de woordjes overschrijven niet. Zinnen in het schrijfschrift schrijven vindt ze wel leuk.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

- De dobbelstenen vonden ze erg leuk, kinderen waren nieuwsgierig.
- Regenboogletters vonden ze erg leuk. Woordjes kleuren die ze goed hebben geschreven vonden ze leuk. Ze waren trots op het zonnetje van de juf.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

- 7. Ik moest even wennen aan deze manier van werken. Anne en de andere kinderen ook.

Reflectie na sessie 2

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijfflessen?

Ik heb de lijnen op het regenboogwerkblad dik gedrukt, dit was duidelijker voor de kinderen.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

- De start van de les verliep nu al iets vlotter. Regenboogletter ging weer erg goed. Ik merk dat de kinderen nog moeite hebben met de hoofdletters, ze zijn nog zeker niet geautomatiseerd. Een goede manier om de hoofdletters op deze manier te oefenen.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

- Laat kinderen eerst aan elkaar vertellen waar ze op moeten letten bij dit aandachtspunt. Ik moet het niet meteen zelf verwoorden, maar kinderen eerst zelf over na laten denken.

- In deze tweede sessie laat ik de kinderen op elkaars werk reflecteren.
 - De mop hadden niet alle kinderen af, Anne ook niet, opdracht was te lang!
- Volgende keer kleinere opdracht.
- Na de schrijfles ga ik met Anne even individueel naar haar schrijfwerk kijken waarbij we samen nog een woord uitkiezen waarbij ze heel goed op het aandachtspunt heeft gelet. Met een gouden pen wordt daar een zon omheen getekend.
 - Ik maak kleine kaartjes van de aandachtspunten zodat Anne die op haar eigen tafel heeft.
 - Ik zorg dat ik echt even bij Anne ga zitten als ze zelfstandig gaat schrijven en haar hulp biedt.
 - Anne geeft aan dat ze het moeilijk vindt. Wanneer ik observeer zie ik dat ze toch vlot door schrijft. Anne is onzeker en stelt dan geen vragen.
 - Ook krijgt ze van mij een hoofdletterkaart, zodat ze altijd een goed voorbeeld heeft van de schrijffletters.

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

- Anne geeft een 6 voor de schrijfles. Ze vond de ontspanningsoefening niet leuk, die vond ze moeilijk. De mop schrijven vond ze leuk en zinnetjes schrijven ook. Ook vindt ze het leuk om zelf woordjes te zoeken waarbij ze heel goed heeft gelet op aandachtspunt 2.

Ik zie dat ze goed let op het aandachtspunt van de les, ze kan ook goed zien welke letters goed zijn en welke letters nog niet.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

- De regenboogletter vonden ze erg leuk, dit gold ook voor de mop schrijven.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

7. Ik merk dat de kinderen de variatie in opdrachten leuker vinden.

Anne liet een betrokken houding zien tijdens de inoefening.

Daarna merkte ik dat de opdrachten teveel waren voor Anne. Ze had de opdrachten ook niet helemaal af, duurde te lang.

Reflectie na sessie 3

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

Vandaag werd er voor het eerst met het kieskastje gewerkt. De kinderen vonden dit interessant. Kinderen kiezen in tweetallen ontspanningsoefening+ schrijfo opdracht.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

Regenboogletters wordt goed gedaan. Kinderen begrijpen nu goed de bedoeling en dit onderdeel verloopt goed en vlot. Het herhalen van de hoofdletters hebben de kinderen ook echt nodig. Ik zie nu dat ze in het begin nog regelmatig moeite hebben om de letter juist te schrijven, maar onderaan het blad gaat het uiteindelijk goed! Blijven herhalen is een belangrijk aspect.

Kinderen waren enthousiast over het kieskastje, zelf kiezen vonden ze erg leuk.

Anne vond dat ook erg leuk en het samenwerken ging goed.

Ik zie dat de kinderen goed op elkaars werk kunnen reflecteren en goed weten wat het aandachtspunt van deze week inhoudt.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

Het was nu allemaal nog even wennen, ik ga het volgende week weer doen als derde sessie.

De opdracht was te groot. Nu moesten ze 8 zinnen maken, ik halveer dit naar 4 zinnen. Het gaat er ook niet zozeer om wat voor verhaal de kinderen schrijven, maar om het schrijfresultaat. De kinderen vonden het lastig om zoveel te bedenken, dus ik pas de opdrachten in het kieskastje aan. Het is ook niet de bedoeling dat de kinderen meer gaan denken over de zinnen die ze moeten opschrijven dan het "mooi" schrijven en het aandachtspunt. Ik merk wel dat de kinderen nu begrijpen wat het aandachtspunt inhoudt, dus vanaf nu wil ik ook een hele week (3 schrijflessen) met hetzelfde aandachtspunt bezig zijn.

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Anne vond het kiezen erg leuk en het samenwerken heeft ze als prettig ervaren. Ze gaf voor de les een 7, dit was weer hoger dan voorgaande lessen. Ze vond het leuk dat ze zelf zinnen mocht bedenken, maar vond het wel veel zinnen die ze zelf moest bedenken,

Het complimentje vindt ze geweldig. 's Ochtends komt ze al tegen me vertellen dat ze al weet van wie ze een complimentje wil, ook is ze erg trots op haar map,

dit vertelde ze meteen tegen de stagiaire. Ze straalt iedere keer als ze bij mij mag komen om het blad in te vullen en de werkjes voor in haar map te kiezen.

Ik heb met Anne afgesproken dat zij het aandachtspunt klein op tafel krijgt geplakt die week, ze heeft aangegeven dat ze dat fijn vindt. Anne verwoordt goed waar ze de volgende keer op wil letten.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Ik heb klassikaal gevraagd wat de kinderen ervan vonden. Ze vonden het erg leuk, een paar kinderen vonden de opdracht te lang en moeilijk om zoveel te bedenken.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

7. Ik zag dat de kinderen erg enthousiast en serieus met de opdrachten bezig waren. Maar het was te veel, waardoor ik de les niet helemaal af kon maken en dit vind ik geen fijn idee. Maar dit ga ik volgende keer aanpassen.

Reflectie na sessie 4

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

ontspanningsoefening zelf laten kiezen uit het kieskastje in plaats van dat ik de oefening uitzoek.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

Kinderen herkennen de opbouw van de les nu veel beter.

Zelfreflectie gaat erg goed, Anne doet dit ook super.

Kinderen reageren: "Leuk" die regenboogletters!!

Anne vraagt zelf om het aandachtkaartje op haar tafel.

Ze ziet goed op het werkblad: "Feest in mijn pen", waar de fout zit.

Aandachtspunt was erg duidelijk voor de kinderen.

Anne had van tevoren alweer nagedacht voor complimentje, ze straalt erbij.

Ze zei dat ze alles leuk vond in de les,.

Ik heb klassikaal gevraagd of de kinderen deze les leuker vinden als voorgaande lessen met alleen het schrijfschrift; allen staken ze de vinger op.

De tijd die voor deze sessie stond was goed.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

- Geen minder positieve punten.

-Misschien volgende keer ook elkaar laten reflecteren op het werk tijdens iedere tweede sessie.

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Ze geeft een 7. Ze vond alles leuk vertelde ze.

Ze is erg positief.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Heel positief, zie hierboven.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

8. De les verliep erg vlot en het wordt steeds herkenbaarder voor de kinderen. Ook raar ik zelf gewend aan deze manier van werken.

Reflectie na sessie 5

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

Ik heb de opdrachten ingekort. De kinderen kregen de vorige keer de opdrachten niet af. Ze schrijven nu de helft. Het is niet belangrijk dat ze heel veel schrijven, maar dat ze juist goed op het aandachtspunt letten bij hetgeen wat ze schrijven.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

Regenboogletters

Kinderen vonden het erg leuk dat het een verhaaltje was over kinderen in de klas.

Anne kwam huppelend naar me toe toen ik haar map pakte. Ze glimlachte

Kk vertelden zelf dat ze het leuk vonden: oefeningen; regenboogletter, verhaaltje en het werk nakijken van elkaar was erg positief.

Een ander kind in de groep laat de letters vaak botsen, ik zag echt resultaat door dit aandachtspunt!!

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

Tijd in de gaten houden. Het was nu een stuk beter.

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Voor het eerst gaf ze een 8. Ze lachte en huppelde naar me toe. Ze vond het nakijken erg leuk en kreeg vandaag een compliment van haar tweelingbroer;wow!!

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Zie hierboven. Het verhaaltje ging over kinderen in de groep, dit sprak erg aan.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

8. Erg leuke en prettige les.

Reflectie na sessie 6

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

- Hoofdletterkaart voor Anne op haar tafel.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

Goede samenwerking tussen kinderen.

Kinderen waren enthousiast.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

Ik vind de opdrachten lang duren, kinderen vinden het lastig om zelf verhalen te bedenken EN netjes te schrijven, dit wil ik aanpassen. Ik ga weer nieuwe opdrachten in het kieskastje doen. Bij die opdrachten hoeven ze het verhaal niet geheel zelf te bedenken maar bijvoorbeeld 1 of 2 zinnen afmaken.

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

9! Ze was erg enthousiast. Ze vond het samenwerken erg leuk en op elkaars werk reflecteren sprak haar erg aan.

18-3-2010: Moeder kwam op gesprek. Ze vertelt dat ze het iedere dag over schrijven heeft, Ze vindt het super en is heel enthousiast. A. vindt de map ook erg leuk en komt naar me toe gehuppeld als ik de map pak, Fijn! Moeder en ik hebben beide het idee dat het erg goed is voor haar zelfvertrouwen.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Kinderen waren enthousiast. Sommigen vonden het lastig om zelf een verhaal te bedenken.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

7. Ik twijfel of de kinderen goed met schrijven bezig zijn of meer met het bedenken van een goed verhaal.

Misschien volgende keer toch een naschrijfopdracht?

Reflectie na sessie 7

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

Anne heeft een hoofdletterkaart op tafel

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

De les verloopt voortaan erg vlot. Kinderen weten nu precies wat de bedoeling is.

Het aandachtspunt was ook erg duidelijk voor de kinderen.

Muziekje tijdens het schrijven vonden de kinderen prettig.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

niets

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Ze gaf een 9. Ze vond het een fijne les, ook het rijmpje overschrijven vond ze leuk.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Positief! Kinderen vonden het een leuke les.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

8. De les verliep erg vlot en de kinderen waren erg taakgericht bezig.

Reflectie na sessie 8

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

Kinderen kregen twee verhaaltjes die over kinderen uit de groep gingen waaruit ze konden kiezen, ze hoefden alleen de laatste zin zelf af te maken.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

Elkaar laten uitleggen waaraan je moet denken bij het aandachtspunt (1).

Eerst zelf reflecteren daarna bij elkaar reflecteren.

De regenboogletter heeft geholpen om de hoofdletter IJ beter in te prenten.

Kinderen hebben op deze manier toch keuzemogelijkheid. Namen van kinderen in de klas spreekt erg aan, Anne vond dit ook erg leuk. Doordat kinderen niet zelf hoeven te bedenken verloopt de opdracht vlot en was de lesstof goed afgestemd op de tijd.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

-

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

10! Ze vindt het leuk dat er namen van kinderen uit haar groep in de tekst staan en dat ze kan schrijven over een paard. Reflecteren bij elkaar gaat goed, Anne ziet het ook goed.

Het zonnetje oid dat ze van mij krijgt met de gouden pen! vindt ze super.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Leuke reacties, vooral de namen spraken erg aan. Op elkaars werk reflecteren wordt als positief ervaren en de regenboogletters blijven favoriet.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

8. Kinderen waren enthousiast en de verhaaltjes die ik had gemaakt spraken erg aan.

Reflectie na sessie 9

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

Kinderen konden nu kiezen uit verhaaltjes waarbij ze alleen één of twee zinnen moesten afmaken, ze hoefden het verhaal niet meer zelf te bedenken.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

- Keuze mogelijkheid spreekt erg aan. Kinderen werken goed samen.

Een aantal kinderen reflecteren direct goed op elkaars werk.

- Het werken met deze opdrachten gaat goed en veel vlotter, de kinderen zijn nu bezig met "mooi" schrijven ipv bedenken van goede verhalen.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

- niets

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Ze vindt het samenwerken nog steeds fijn. Anne geeft aan dat ze de verhaaltjes op deze manier beter kan schrijven.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Kinderen begonnen enthousiast en het kieskastje is populair.

Kinderen vonden de opdrachten prettiger.

- Schrijft Anne mooier doordat ze gemotiveerd is?

Ze reflecteert goed op haar eigen werk en op het werk van anderen.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

8. Opdrachten zijn nu op niveau en passen beter bij de schrijflessen.

Reflectie na sessie 10

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

- niets

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

De eerste les met ieder aandachtspunt verloopt voortaan heel vlot en goed.

De kinderen weten precies wat de bedoeling is.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

niets

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Erg leuk. Ik merk dat Anne ook precies weet hoe deze les in elkaar steekt, ze is gewend aan deze manier van werken.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Kinderen vragen om de schrijfdobbelstenen en gaan staan om te kijken wat er gedobbel wordt, dit wekt nieuwsgierigheid op.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

9. De kinderen en ik zijn gewend aan deze manier van werken. Anne is erg positief en straalt wanneer we gaan schrijven. De complimenten zijn erg belangrijk voor haar en geven haar naar mijn idee meer zelfvertrouwen.

Reflectie na sessie 11

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

Kinderen konden kiezen uit 2 paasverhaaltjes/gedichtjes. De sprak erg aan.

Bij het ene verhaaltje hoefden ze alleen de laatste zin zelf af te maken, het gedichtje konden ze zo over schrijven. Beiden werden ongeveer even vaak gekozen.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

- Paasverhaaltje/gedichtje sprak aan bij de kinderen, ligt in beleavingswereld.

- Ook deze tweede les verloopt erg vlot.

- Kinderen leggen goed aan elkaar uit wat het aandachtspunt inhoudt.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

Niets

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Anne geeft een 10 voor de schrijfles en vertelt ook dat ze alles leuk vindt.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Kinderen wilden het schrijfwerk graag mee naar huis nemen, ze waren er trots op.

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

9. Belangrijk om aan te sluiten bij de belevingswereld van kinderen.

Reflectie na sessie 12

- Wat heb ik veranderd ten opzichte van eerder gegeven schrijflessen?

Niets veranderd, maar opnieuw aan de slag gegaan met de verhaaltjes in het kieskastje waarbij de kinderen alleen één of twee zinnen hoeven af te maken.

- Wat heb ik als positief ervaren tijdens de les?

Kinderen waren echt met schrijven bezig. Ik zag beter schrijfresultaat en minder overleg met elkaar, het was rustiger. De verhaaltjes spraken de kinderen ook aan.

- Wat was minder positief? Wat verander ik de volgende keer tijdens de schrijfles?

Niets

- Hoe heeft Anne de schrijfles ervaren?

Anne gaf aan dat ze het samenwerken fijn vond en op elkaars werk reflecteren vindt ze leuk en fijn.

Ze vertelde dat ze deze verhaaltjes fijner vond en leuker, omdat ze niet zelf hoefde te bedenken wat ze ging schrijven.

- Hoe waren de reacties van andere kinderen?

Ik heb aan de klas gevraagd wat ze prettiger vonden. De kinderen vonden dit fijner dan de verhaaltjes etc die ze zelf moesten

- Hoe was mijn motivatie tijdens deze schrijfles? (motivatieschaal)

9. Kinderen zijn nu gewend aan de manier van werken met deze verhaaltjes en met het kieskastje. Het geeft toch een soort verrassing en wekt nieuwsgierigheid op.

Bijlage 12 Pedagogische en didactische aanpassingen tijdens het onderzoek

Hier zijn de pedagogische en didactische aanpassingen aangegeven die zijn gedaan in het begin van het onderzoek en na zes sessies naar aanleiding van mijn reflecties na iedere sessie en de diagnostische gesprekken met Anne.

Aanpassingen in het begin van het onderzoek:

Pedagogische aanpassingen:

- Anne bewaarde in haar portfolio ("mooiste schrijfmap") werk waar ze trots op was.
- In het portfolio zaten reflectiebladen waarop Anne aangaf wat ze van de les en haar werk vond en ze mocht één persoon uitkiezen voor de "dikke duim"
- Positieve zelfreflectie en positief reflecteren op elkaars werk stond centraal door middel van zonnetjes, kleurtjes bij woorden zetten.
- Anne kreeg extra aandacht en samen met de begeleider werd op haar werk gereflecteerd, werd haar portfolio bijgehouden en reflectiebladen ingevuld.

Didactische aanpassingen:

- De schrijflessen werden gegeven via het directe instructiemodel.
- Er is gewerkt met de vijf schriftcriteria van Scholten en Hamerling (2008). Zij zeggen dat het kinderen motiveert om ze per les een aandachtspunt mee te geven en daarop te reflecteren, daarbij is één criterium toegevoegd omdat dit voor Anne een specifiek aandachtspunt was.
- Anne oefende met een aandachtspunt op een werkblad "Het is feest in mijn pen." Dit gedicht stond centraal bij alle aandachtspunten en was de inleiding van de sessies.
- Hoofdletters werden herhaald door middel van regenboogletters.
- Het aandachtspunt en de hoofdletter werden met een schrijfdobbelsteen gedubbeld om nieuwsgierigheid te wekken.
- Anne kreeg vrije keuzemogelijkheid door een kieskastje en variërende opdrachten in de vorm van verhaaltjes, gedichtjes, woordslangen, naast het schrijven in het schrijfschrift.
- Schrijfactiviteiten werden afgewisseld met ontspanningsoefeningen.

Aanpassingen na zes sessies:

Pedagogische aanpassingen:

- Anne vult de reflectiebladen meer zelfstandig in, ze is er nu mee bekend en kan dat ook. Dit maakt haar competent.
- Anne reflecteert zelfstandiger op haar schrijfwerk zonder eerst te overleggen met de leerkracht.

Didactische aanpassingen:

- Tijdens het onderzoek bleek dat de opdrachten in het kieskastje te moeilijk waren. In eerste instantie zijn de opdrachten ingekort, maar toch bleef het lastig. Kinderen kregen opdrachten waarbij ze zelf verhalen moesten bedenken, dit kostte teveel tijd en ze waren minder bezig met het schrijfsresultaat. De opdrachten zijn nogmaals vervangen door opdrachten waarbij de kinderen konden kiezen uit verhaaltjes waarbij ze zinnen af moesten maken.
- De opdrachten die tijdens elke tweede schrijfles werden gebruikt, zijn vervangen door kinderen een keuze te geven uit twee verhaaltjes gerelateerd aan een thema en verhaaltjes waar kinderen uit de groep in voor komen.
- Anne kreeg een hoofdletterkaart op tafel en kreeg het aandachtspunt klein op haar tafel.
- Bij elke tweede en derde schrijfles legden kinderen aan elkaar uit wat het aandachtspunt inhoudt in plaats van de leerkracht.
- De ontspanningsoefeningen werden niet uitgekozen voor de kinderen maar door kinderen.

Bijlage 13 Ontwikkelde middelen en materialen voor de sessies

Dit zijn foto's en voorbeelden van de middelen die zijn ingezet tijdens de sessies

Schrijfcriteria/ Aandachtspunten

Per les stond één aandachtspunt/schrijfcriterium centraal. Hieronder zijn de schrijfcriteria weergegeven. Ze zijn gebaseerd op de schrijfcriteria van Hamerling en Scholten (2009) met daarbij één aandachtspunt ontwikkeld op het niveau van Anne.

Anne kreeg op haar tafel de kaartjes zoals hieronder. Deze kaartjes staan ook op de schrijfdobbelsteen.

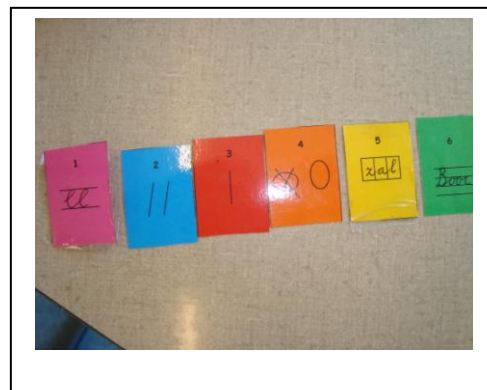
Op het bord hangen de kaarten vergroot met onderstaande tekst erbij.

Ieder aandachtspunt had een eigen kleur.

Deze kaarten hangen op het bord.

Deze kaartjes krijgt Anne op haar tafel

De volgende teksten staan bij de criteria:

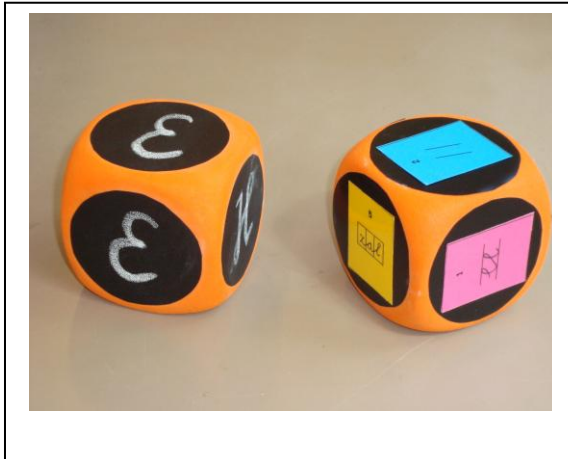
1. Schrijf precies tussen de lijnen.
2. Schrijf alle letters in dezelfde richting
3. Alle lijnen die recht horen te zijn, zijn ook recht
4. Schrijf de letters niet te breed
5. De ruimte tussen de letters en woorden is even groot
6. Zorg dat je de letters goed aan elkaar schrijft.

Tafel van Anne. Aandachtspunt+ hoofdletterkaart

Schrijfdobbelstenen

Tijdens iedere schrijfles werd een hoofdletterdobbelsteen en een dobbelsteen om het aandachtspunt aan te geven gebruikt. De hoofdletter die werd gedubbeld werd die les extra geoefend.

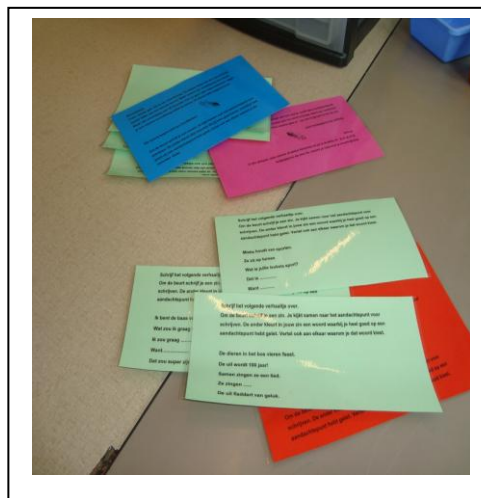
Kieskastje

Tijdens iedere derde les in de week werd een kieskastje gebruikt waar opdrachten, ontspanningsoefeningen en werkbladen inzaten.

Kieskastje

Voorbeelden van opdrachten die in het kieskastje zitten

Voorbeelden van opdrachten die in het kieskastje zitten.

De kaartjes zijn uitgeprint op gekleurd papier. Deze opdrachten werden telkens tijdens de derde les in tweetallen gemaakt.

Schrijf het volgende verhaaltje over.

Om de beurt schrijf je een zin. Je kijkt samen naar het aandachtspunt voor schrijven.

De ander kleurt in jouw zin een woord waarbij je heel goed op het aandachtspunt hebt gelet. Vertel ook aan elkaar waarom je dat woord kiest.

In de klas is het groot feest.

De juf is jarig.

Alle kinderen zingen voor haar.

Ze krijgt van Tim een speciaal cadeau.

Een

Ik ben de baas van Nederland.

Wat zou ik graag willen?

Ik zou graag

Want.....

Dat zou super zijn!

Het is feest.

Opa is jarig en wordt 70 jaar.

Ik heb een heel mooi cadeau gekocht.

Namelijk een

Opa begon te zingen van geluk!

Voorbeelden van enkele opdrachten die telkens tijdens elke tweede sessie in de week werden gebruikt.

Kies 1 verhaaltje uit. Het verhaal gaat over kinderen die bij jou in de klas zitten.

Dit verhaaltje schrijf je over op het werkblad.

De laatste zin maak je zelf af.

Let goed op het aandachtspunt en denk aan de hoofdletters!

Astrid en Margo gaan samen spelen.

Ze spelen een heel leuk spel.

Ze konden niet meer stoppen!

Weet je welk spel?

Het spel heet

Op straat lopen twee kinderen.

Het zijn twee kinderen uit onze klas.

Dennis en Bert!

Ze hebben een vliegtuig bij zich.

Want

Tijdens de sessies kozen kinderen ontspanningsoefeningen uit die op deze kaarten stonden weergegeven. Soms werden de oefeningen klassikaal uitgevoerd, tijdens les 3 in tweetallen.

Voorbeelden van opdrachten voor iedere tweede sessie

Kies 1 verhaaltje uit.

Dit verhaaltje schrijf je over op het werkblad.

Let goed op het aandachtspunt en denk aan de hoofdletters!

Het is bijna pasen.

Kijk, daar loopt de paashaas.

Hij komt naar me toe.

Ik krijg een lekker eitje,

omdat.....

Pasen

***Haasje, haasje hupla hop,
kleur je mooie eitjes op,
breng ze rond met goede wensen:
Vrolijk Paasfeest, beste mensen!***

Gedicht "Het is feest in mijn pen."

Met dit gedicht zijn de sessies tijdens het onderzoek "geopend" en een gedeelte van dit gedicht werd gebruikt om de aandachtspunten op een werkblad in te oefenen. Elk aandachtspunt werd gestart met een nieuw werkblad, aangepast aan het aandachtspunt. Kinderen maakten een "feestje" van het werkblad, door woorden die goed waren geschreven een kleurtje te geven en woorden waarbij niet aan het aandachtspunt gedacht was rood te kleuren.

Het is feest in mijn pen

Het is feest in mijn pen
is het daarom dat ik zo vrolijk ben?

Op dit werkblad moest Anne aan
aandachtspunt 1 denken; "goed tussen
de lijnen schrijven"

Het weer kan het niet zijn
en toch voel ik me fijn.

Het is feest in mijn pen
ik schrijf rare woorden die ik niet ken.
Flupsiedren en floepsiekee
en alle mensen lachen mee.

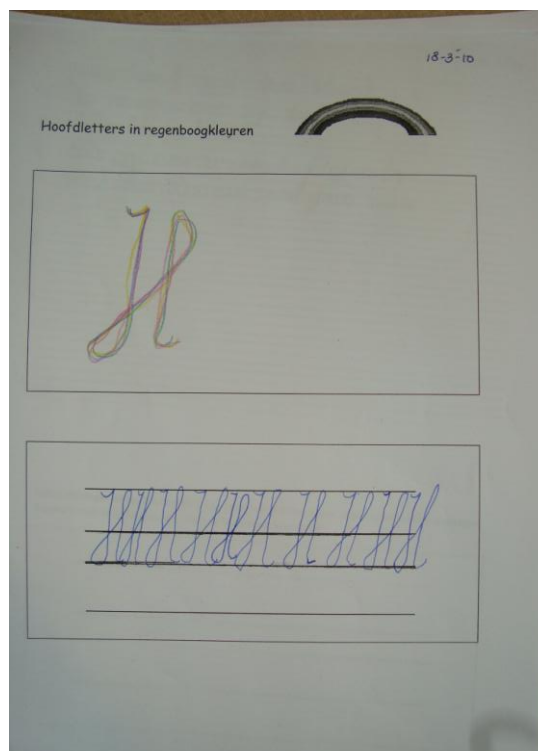
Het is feest in mijn pen
Ik dans, ik loop, ik ren...
Rare woorden in mijn kop
en met mijn pen schrijf ik ze op.

Waar kan het toch aan liggen.
wat kan het toch zijn?
Ik weet het,
het komt omdat ik rijm!

Werkblad "Regenbooghoofdletters."

Met behulp van de hoofdletterdobbelsteen kwam iedere schrijfles een hoofdletter aan bod die vervolgens op onderstaand werkblad werd geoefend. Kinderen kozen daarbij vier lichte kleuren uit en uiteindelijk een donkere kleur. Daarna oefenen ze de hoofdletter met vulpen tussen de liniering.

Hoofdletters in regenboogkleuren

A large empty rectangular box for writing.

Four horizontal lines for writing, spaced evenly within a rectangular box.